3 1761 07976206 8

Cornelius Nepos

Selectae ex Vitis Excellentium

Imperatorum

LL
N442
1849

SELECTAE

EX

CORNELII NEPOTIS

VITIS

EXCELLENTIUM IMPERATORUM.

MONTREAL:

ARMOUR AND RAMSAY,

AND SOLD BY

J. M'Coy, R. & C. Chalmers, C. Bryson, R. Dawson, and R. & A. Miller, Montreal; P. Sinclair, Quebec; G. Stobbs, Three Rivers; W. Brooks, Sherbrooke; Bryson, Bytown; J. Allan, Perth; W. Buell, Brockville; Ramsay, Armour & Co., Kingston; J. Harris, Belleville; Scobie & Balfour, H. Rowsell, and Maclear, Toronto; M. Mackendrick, Hamilton; Simpson, Niagara; T. Craig, London; G. P. Putnam, New York.

1849.

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/selectaeexvitise00nepo

LL
N442
1849

SELECTAE

EX

CORNELII NEPOTIS

VITIS

EXCELLENTIUM IMPERATORUM.

SELECTIONS FROM CORNELIUS NEPOS,

FROM THE BEST TEXTS,

CAREFULLY REVISED.

MONTREAL:
ARMOUR AND RAMSAY,
1849.

CORNELIUS NEPOS

DE VITIS

EXCELLENTIUM IMPERATORUM,

AD TITUM POMPONIUM ATTICUM.

I. MILTIADES.

Cap. I. *Miltiades, dux colonorum, in itinere a Lemniis irridetur.*

Miltiades, Cimonis filius, Atheniensis, quum et antiquitate generis, et gloriâ majorum, et suâ modestiâ unus omnium maximè floreret, eâque esset aetate, ut non jam solum de eo bene sperare, sed etiam confidere cives possent sui, talem futurum, qualem cognitum judicârunt; accidit, ut Athenienses Chersonesum colonos vellent mittere. Cujus generis quum magnus numerus esset, et multi ejus demigrationis peterent societatem; ex his delecti Delphos (deliberatum) missi sunt, qui consulerent Apollinem, quo potissimùm duce uterentur. Namque tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. His consulentibus nominatim Pythia praecepit, ut Miltiadem sibi imperatorem sumerent; id si fecissent, incepta prospera futura. Hoc oraculi responso Miltiades, cum delectâ manu, classe Chersonesum profectus, quum accessisset Lemnum, et incolas ejus insulae sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque ut Lemnii suâ sponte

facerent, postulâsset, illi irridentes responderunt, tum id se facturos, quum ille, domo navibus proficiscens, vento Aquilone venisset Lemnum: hic enim ventus, a Septentrionibus oriens, adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades, morandi tempus non habens, cursum direxit quo tendebat, pervenitque Chersonesum.

Cap. II. *Miltiades, Chersoneso potitus, Lemnum capit et Cycladas.*

Ibi, brevi tempore, barbarorum copiis disjectis, totâ regione quam petierat potitus, loca castellis idonea communivit: multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit, crebrisque excursionibus locupletavit. Neque minus in eâ re prudentiâ, quam felicitate, adjutus est: nam quum virtute militum devicisset hostium exercitus, summâ aequitate res constituit, atque ipse ibidem manere decrevit. Erat enim inter eos dignitate regiâ, quamvis carebat nomine: neque id magis imperio, quam justitiâ consecutus. Neque eo secius Atheniensibus, a quibus erat profectus, officia praestabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miserant, quam illorum, cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo constitutâ, Lemnum revertitur, et ex pacto postulat, ut sibi urbem tradant. Illi enim dixerant, quum vento Boreâ domo profectus eo pervenisset, sese dedituros: se autem domum Chersonesi habere. Cares, qui tum Lemnum incolebant, etsi praeter opinionem res ceciderat, tamen non dicto, sed secundâ fortunâ adversariorum capti, resistere ausi non sunt atque ex insulâ demigrârunt. Pari felicitate ceteras insulas, quae Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem.

Cap. III. *Dario Scythis bellum inferente, Miltiades, pontis custos, consilium dat excutiendae dominationis Persicae, sed ab Histiaeo impeditur.*

Isdem temporibus, Persarum rex, Darius, ex Asiâ in Europam exercitu trajecto, Scythis bellum inferre

decrevit: pontem fecit in Istro flumine, quâ copias traduceret. Ejus pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ioniâ et Aeolide duxerat: quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. Sic enim putavit, facillime se Graecâ linguâ loquentes, qui Asiam incolerent, sub suâ retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset, quibus, se oppresso, nulla spes salutis relinqueretur. In hoc fuit tum numero Miltiades, cui illa custodia crederetur. Hic, quum crebri afferrent nuntii, male rem gerere Darium, premique ab Scythis, Miltiades hortatus est pontis custodes, ne a fortunâ datam occasionem liberandae Graeciae dimitterent; nam si cum his copiis, quas secum transportaverat, interiisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam incolerent Graeci genere, liberos a Persarum futuros dominatione et periculo: et id facile effici posse; ponte enim rescisso, regem vel hostium ferro, vel inopiâ, paucis diebus interiturum. Ad hoc consilium quum plerique accederent, Histiaeus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens, non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire et multitudini; quod Darii regno ipsorum niteretur dominatio: quo extincto, ipsos potestate expulsos civibus suis poenas daturos. Itaque adeo se abhorrere a ceterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius, quam confirmari regnum Persarum. Hujus quum sententiam plurimi essent secuti, Miltiades, non dubitans, tam multis consciis, ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reliquit, ac rursus Athenas demigravit: cujus ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda; quum amicior omnium libertati, quam suae fuerit dominationi.

Cap. IV. *Dario rege in Graecos movente, auctor suis est Miltiades, ut obviam hosti eant.*

Darius autem, quum ex Europâ in Asiam rediisset, hortantibus amicis, ut Graeciam redigeret in suam potestatem, classem quingentarum navium comparavit, eique Datim praefecit, et Artaphernem; hisque ducenta peditum millia et decem equitum dedit: causam inter-

serens, se hostem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio Iones Sardeis expugnâssent, suaque praesidia interfecissent. Praefecti regii, classe ad Euboeam appulsâ, celeriter Eretriam ceperunt, omnesque ejus gentis cives abreptos in Asiam ad regem miserunt. Inde ad Atticam accesserunt, ac suas copias in campum Marathona deduxerunt. Is abest ab oppido circiter millia passuum decem. Hoc tumultu Athenienses tam propinquo tamque magno permoti, auxilium nusquam nisi a Lacedaemoniis petiverunt; Philippidemque, cursorem ejus generis, qui hemerodromi vocantur, Lacedaemonem miserunt, ut nuntiaret, quam celeri opus esset auxilio. Domi autem creati decem praetores, qui exercitui praeessent; in eis Miltiades: inter quos magna fuit contentio, utrum moenibus se defenderent, an obviam irent hostibus acieque decernerent. Unus Miltiades maxime nitebatur, ut primo quoque tempore castra fierent: id si factum esset, et civibus animum accessurum, quum viderent de eorum virtute non desperari, et hostes eâdem re fore tardiores, si animadverterent audere adversus se tam exiguis copiis dimicare.

Cap. V. *Miltiades ante sociorum adventum Darium vincit Marathoniâ pugnâ.*

Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit, praeter Plataeensium; ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa sunt: quae manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate: quo factum est, ut plus, quam collegae, Miltiades valuerit. Ejus enim auctoritate impulsi, Athenienses copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt; deinde postero die, sub montis radicibus, acie e regione instructâ, novâ arte, vi summâ proelium commiserunt. Namque arbores multis locis erant stratae, hoc consilio, ut et montium tegerentur altitudine, et arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non locum aequum videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum, confligere cupiebat; eoque magis, quod, priusquam Lacedaemonii subsidio venirent, dimi-

care utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem millia produxit, proeliumque commisit. In quo tanto plus virtute valuerunt Athenienses, ut decemplicem numerum hostium profligarent, adeoque perterruerunt, ut Persae non castra, sed naves peterent. Quâ pugnâ nihil adhuc est nobilius; nulla enim unquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

Cap. VI. *Miltiades victoriae praemium accipit.*

Cujus victoriae, non alienum videtur, quale praemium Miltiadi sit tributum, docere, quo facilius intelligi possit, eandem omnium civitatum esse naturam. Ut populi nostri honores quondam fuerunt rari et tenues, ob eamque causam gloriosi, nunc autem effusi, atque obsoleti; sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. Namque huic Miltiadi, qui Athenas, totamque Graeciam liberavit, talis honos tributus est, in porticu, quae Poecile vocatur, quum pugna depingeretur Marathonia, ut in decem praetorum numero prima ejus imago poneretur; isque hortaretur milites, proeliumque committeret. Idem ille populus, posteaquam majus imperium est nactus, et largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

Cap. VII. *Miltiades, Pari oppugnatione omissâ, damnatus, in vinculis moritur.*

Post hoc proelium, classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas quae barbaros adjuverant, bello persequeretur; quo imperio plerasque ad officium redire coegit, nonnullas vi expugnavit: ex his Parum insulam opibus elatam, quum oratione reconciliare non posset, copias e navibus eduxit, urbem operibus clausit, omnique commeatu privavit; deinde vineis ac testudinibus constitutis, propius muros accessit. Quum jam in eo esset ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insulâ conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est: cujus flamma ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum a classia-

riis regiis datum. Quo factum est, ut et Parii a deditione deterrerentur, et Miltiades, timens ne classis regia adventaret, incensis operibus quae statuerat, cum totidem navibus atque erat profectus, Athenas magnâ cum offensione civium suorum rediret. Accusatus ergo proditionis, quod, quum Parum expugnare posset, a rege corruptus, infectis rebus, a pugna discessisset. Eo tempore aeger erat vulneribus quae in oppugnando oppido acceperat. Itaque, quoniam ipse pro se dicere non posset, verba pro eo fecit frater ejus Tisagoras. Causâ cognitâ, capitis absolutus, pecuniâ mulctatus est. Eaque lis quinquaginta talentis aestimata est: quantus in classem sumptus factus erat. Hanc pecuniam quod solvere non poterat, in vincula publica conjectus est, ibique diem obiit supremum.

Cap. VIII. *Vera causa damnationis Miltiadis metus populi.*

Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia fuit causa damnationis. Namque Athenienses, propter Pisistrati tyrannidem quae paucis annis ante fuerat, omnium suorum civium potentiam extimescebant. Miltiades, multum in imperiis magistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus, praesertim quum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonesi omnes illos quos habitârat annos perpetuam obtinuerat dominationem, tyrannusque fuerat appellatus, sed justus. Non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinuerat. Omnes autem et habentur et dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetuâ in eâ civitate, quae libertate usa est. Sed in Miltiade erat cum summa humanitas, tum mira comitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret: magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Haec populus respiciens, maluit eum innoxium plecti, quam se diutius esse in timore.

II. THEMISTOCLES.

Cap. I. *Themistocles adolescentiâ ingenioque usus liberiore.*

Themistocles, Neocli filius, Atheniensis. Hujus vitia ineuntis adolescentiae magnis sunt emendata virtutibus: adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neoclus generosus fuit. Is uxorem Halicarnassiam civem duxit, ex quâ natus est Themistocles. Qui, quum minus esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat, et rem familiarem negligebat, a patre exhaeredatus est. Quae contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam, quum judicâsset, sine summâ industriâ non posse eam extingui, totum se dedidit reipublicae, diligentius amicis famaeque serviens. Multum in judiciis privatis versabatur, saepe in concionem populi prodibat; nulla res major sine eo gerebatur; celeriterque, quae opus erant, reperiebat, facile eadem oratione explicabat. Neque minus in rebus gerendis promptus, quam excogitandis, erat: quod et de *instantibus*, (ut ait Thucydides) *verissime judicabat, et de futuris callidissime conjiciebat.* Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

Cap. II. *Themistocles bello clarus Corcyraeo et Persico.*

Primus autem gradus fuit capessendae reipublicae, bello Corcyraeo: ad quod gerendum praetor a populo factus, non solum praesenti bello, sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit civitatem. Nam, quum pecunia publica, quae ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret, ille persuasit populo, ut câ pecuniâ classis centum navium aedificaretur. Quâ celeriter effectâ, primum Corcyraeos fregit, deinde, maritimos praedones consectando, mare tutum reddidit. In quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantae saluti fuerit universae Graeciae, bello cognitum est Persico. Nam

quum Xerxes et mari et terrâ bellum universae inferret Europae, cum tantis eam copiis invasit, quantas neque antea, neque postea habuit quisquam: hujus enim classis mille et ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur: terrestres autem exercitus septingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cujus de adventu quum fama in Graeciam esset perlata, et maxime Athenienses peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam, miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut moenibus ligneis se munirent. Id responsum, quo valeret, quum intelligeret nemo, Themistocles persuasit, consilium esse Apollinis, ut in naves se suaque conferrent; eum enim a deo significari murum ligneum. Tali consilio probato, addunt ad superiores totidem naves triremes: suaque omnia, quae moveri poterant, partim Salaminem, partim Troezenem, asportant; arcem sacerdotibus paucisque majoribus natu, ac sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

Cap III. *Themistocles pugnat secundo proelio ad Artemisium.*

Hujus consilium plerisque civitatibus displicebat, et in terrâ dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonidâ Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt eoque loco omnes interierunt. At classis communis Graeciae trecentarum navium, in quâ ducentae erant Atheniensium, primum apud Artemisium, inter Euboeam continentemque terram, cum classiariis regiis conflixit: angustias enim Themistocles quaerebat, ne multitudine circumiretur. Hinc etsi pari proelio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere, quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum Euboeam superâsset, ancipiti premerentur periculo. Quo factum est, ut ab Artemisio discederent, et adversum Athenas, apud Salamina, classem suam constituerent.

CAP. IV. *Juxta Salaminem astu vincitur Xerxes.*

AT Xerxes, Thermopylis expugnatis, protinus accessit astu, idque, nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. Cujus famâ perterriti classiarii, quum manere non auderent, et plurimi hortarentur, ut domos suas quisque discederent, moenibusque se defenderent; Themistocles unus restitit, et, universos esse pares posse, aiebat, dispersos testabatur perituros. Idque Eurybiadi regi Lacedaemoniorum, qui tum summae imperii praeerat, fore affirmabat. Quem quum minus quam vellet moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis, "adversarios ejus in fugâ esse, qui si discessissent, majore cum labore, et longinquiore tempore bellum confecturum, quum singulos consectari cogeretur; quos si statim aggrederetur, brevi universos oppressurum." Hoc eo valebat, ut ingratiis ad depugnandum omnes cogerentur. Hâc re auditâ, barbarus nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari conflixit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis consilio Themistoclis, quam armis Graeciae.

CAP. V. *Xerxes Europâ pellitur.*

HIC barbarus, etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes. Interim ab eodem, gradu depulsus est. Nam Themistocles, verens ne bellare perseveraret, certiorem eum fecit, id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur; idque ei persuasit. Itaque, quâ sex mensibus iter fecerat, eâdem minus diebus triginta in Asiam reversus est, seque a Themistocle non superatum, sed conservatum judicavit. Sic unius viri prudentiâ Graecia liberata est, Europaeque succubuit Asia. Haec altera victoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo: nam pari modo apud Salamina, parvo numero navium, maxima, post hominum memoriam, classis est devicta.

Cap. VI. *Confecto bello, Themistocles muros restituit.*

Magnus in hoc bello Themistocles fuit, nec minor in pace. Quum enim Phalerico portu, neque magno neque bono Athenienses uterentur, hujus consilio triplex Piraei portus constitutus est; isque moenibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate aequipararet, utilitate superaret. Idemque muros Atheniensium restituit praecipuo periculo suo. Namque Lacedaemonii, causam idoneam nacti, propter barbarorum excursiones, quâ negarent oportere extra Peloponnesum ullam urbem haberi, ne essent loca munita, quae hostes possiderent, Athenienses aedificantes prohibere sunt conati. Hoc longe alio spectabat atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathoniâ et Salaminiâ, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intelligerent Lacedaemonii, de principatu sibi cum his certamen fore: quare eos quam infirmissimos esse volebant. Postquam autem audierunt muros instrui, legatos Athenas miserunt qui id fieri vetarent. His praesentibus desierunt, ac se de eâ re legatos ad eos missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit Themistocles, et solus primo profectus est; reliqui legati ut tum exirent, quum satis altitudo muri exstructa videretur, praecepit; interim omnes servi atque liberi opus facerent, neque ulli loco parcerent, sive sacer esset, sive profanus, sive privatus, sive publicus; et undique, quod idoneum ad muniendum putarent, congererent. Quo factum est, ut Atheniensium muri ex sacellis sepulcrisque constarent.

Cap. VII. *Spartanos arte elusos Themistocles acriter reprehendit.*

Themistocles autem, ut Lacedaemonem venit, adire ad magistratus noluit, et dedit operam, ut quam longissime tempus duceret, causam interponens, se collegas exspectare. Quum Lacedaemonii quererentur, opus nihilominus fieri, eumque eâ re conari fallere, interim reliqui legati sunt consecuti. A quibus quum audisset,

non multum superesse munitionis, ad Ephoros Lacedaemoniorum accessit, penes quos summum imperium erat, atque apud eos contendit, falsa his esse delata; quare aequum esse, illos bonos viros nobilesque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent; interea se obsidem retinerent. Gestus est ei mos; tresque legati, functi summis honoribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles jussit proficisci; eisque praedixit, ut ne prius Lacedaemoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus. Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedaemoniorum adiit, et apud eos liberrime professus est, Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, deos publicos, suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse: neque eo, quod inutile esset Graeciae, fecisse; nam illorum urbem, ut propugnaculum, oppositam esse barbaris; apud quam jam bis classis regia fecisset naufragium: Lacedaemonios autem male et injuste facere qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universae Graeciae utile esset. Quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent: aliter illos nunquam in patriam essent recepturi.

Cap. VIII. *Themistocles in exilium ejectus, variâ fugâ agitatur.*

Tamen non effugit civium suorum invidiam: namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testularum suffragiis e civitate ejectus, Argos habitatum concessit. Hic quum propter multas ejus virtutes magnâ cum dignitate viveret, Lacedaemonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent quod societatem cum rege Persarum, ad Graeciam opprimendam, fecisset. Hoc crimine absens proditionis est damnatus. Id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. Ibi quum ejus principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedaemonii et Athenienses indicerent, ad Admetum Molossorum regem, cum quo ei hospitium

fuerat, confugit. Huc quum venisset, et in praesentiâ rex abesset, quo majore religione se receptum tueretur, filiam ejus parvulam arripuit, et cum eâ se in sacrarium, quod summâ colebatur caeremoniâ, conjecit. Inde non prius egressus est, quam rex eum, datâ dextrâ in fidem reciperet, quam praestitit. Nam quum ab Atheniensibus et Lacedaemoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit, monuitque ut consuleret sibi: difficile enim esse in tam propinquo loco tuto eum versari. Itaque Pydnam eum deduci jussit, et quod satis esset praesidii dedit. Hic in navem omnibus ignotus ascendit: quae quum tempestate maximâ Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus, sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse pereundum. Hâc necessitate coactus, domino navis quis sit aperit, multa pollicens si se conservâsset. At ille, clarissimi viri captus misericordiâ, diem noctemque procul ab insulâ in salo navem tenuit in ancoris, neque quemquam ex eâ exire passus est. Inde Ephesum pervenit, ibique Themistoclem exponit: cui ille pro meritis gratiam postea retulit.

Cap. IX. *Themistoclis ad Artaxerxem literae.*

Scio plerosque ita scripsisse, Themistoclem Xerxe regnante in Asiam transiisse. Sed ego potissimum Thucydidi credo, quod aetate proximus erat, qui illorum temporum historiam reliquerunt, et ejusdem civitatis fuit. Is autem ait, ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse: *Themistocles veni ad te, qui plurima mala omnium Graiorum in domum tuam intuli, quum mihi necesse fuit adversus patrem tuum bellare, patriamque meam defendere. Idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse, et ille in periculo esse coepit. Nam quum in Asiam reverti nollet, proelio apud Salamina facto, literis eum certiorem feci, id agi, ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur; quo nuntio ille periculo est liberatus. Nunc autem confugi ad te, exagitatus a cunctâ Graeciâ, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum*

amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, ut de his rebus, de quibus tecum loqui volo, annum mihi temporis des, eoque transacto me ad te venire patiaris.

CAP. X. *Themistocles linguam Persicam discit, reditus quarundam urbium accipit a rege; ejus mors et sepultura.*

HUJUS rex animi magnitudinem admirans, cupiensque talem virum sibi conciliari, veniam dedit. Ille omne illud tempus literis, sermonique Persarum dedit: quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam hi poterant qui in Perside erant nati. Hic quum multa regi esset pollicitus, gratissimumque illud, *si suis uti consiliis vellet, illum Graeciam bello oppressurum;* magnis muneribus ab Artaxerxe donatus, in Asiam rediit, domiciliumque Magnesiae sibi constituit. Hanc urbem ei rex donaverat, his usus verbis, *quae ei panem praeberet;* ex quâ regione quinquaginta ei talenta quotannis redibant: Lampsacum, *unde vinum sumeret:* Myuntem, *ex quâ obsonium haberet.* Hujus ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulcrum prope oppidum, in quo est sepultus; statuae in foro Magnesiae. De cujus morte multis modis apud plerosque scriptum est; sed nos eundem potissimum *Thucydidem* auctorem probamus, qui *illum* ait *Magnesiae morbo mortuum;* neque negat *fuisse famam, venenum suâ sponte sumpsisse, quum se, quae regi de Graeciâ opprimendâ pollicitus esset, praestare posse desperaret.* Idem, *ossa ejus clam in Atticâ ab amicis esse sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod proditionis esset damnatus,* memoriae prodidit.

III. ARISTIDES.

Cap. I. *Aristides Justus propter virtutem mulctatur exilio.*

Aristides, Lysimachi filius, Atheniensis, aequalis fere fuit Themistocli. Itaque cum eo de principatu contendit. Namque obtrectârunt inter se. In his autem cognitum est quanto antistaret eloquentia innocentiae. Quamquam enim adeo excellebat Aristides abstinentiâ, ut unus post hominum memoriam, quod quidem nos audiverimus, cognomine *Justus* sit appellatus; tamen a Themistocle collabefactus, testulâ illâ exilio decem annorum mulctatus est. Qui quidem, quum intelligeret reprimi concitatam multitudinem non posse, cedensque animadverteret quendam scribentem ut patriâ pelleretur, quaesîsse ab eo dicitur, *quare id faceret, aut quid Aristides commisisset, cur tantâ poenâ dignus duceretur:* cui ille respondit, *se ignorare Aristidem, sed sibi non placere quod tam cupide elaborâsset ut praeter ceteros Justus appellaretur.* Hic decem annorum legitimam poenam non pertulit; nam postquam Xerxes in Graeciam descendit, sexto fere anno postquam erat expulsus, plebiscito in patriam restitutus est. Interfuit autem pugnae navali apud Salamina, quae facta est prius, quam poenâ liberaretur.

Cap. II. *Revocatus Aristides fit praetor; maris imperium Atheniensibus conciliat.*

Idem praetor fuit Atheniensium apud Plataeas in proelio, quo Mardonius fusus, barbarorumque exercitus est interfectus. Neque aliud est ullum hujus in re militari illustre factum, quam hujus imperii memoria: justitiae vero, et acquitatis, et innocentiae, multa; imprimis, quod ejus aequitate factum est quum in communi classe esset Graeciae simul cum Pausaniâ, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi a Lacedaemoniis transferretur ad Athenienses. Namque, ante id tempus, et mari et terrâ duces erant Lacedaemonii: tum autem et intemperantiâ Pausaniae, et justi-

tiâ factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Graeciae ad Atheniensium societatem se applicarent; et adversus barbaros hos duces deligerent sibi, quo facilius repellerent, si forte bellum renovare conarentur.

Cap. III. *Ærario præest Aristides; pauper moritur.*

Ad classes aedificandas exercitusque comparandos, quantum pecuniae quaeque civitas daret, Aristides delectus est qui constitueret. Ejus arbitrio quadringenta et sexaginta talenta quotannis Delum sunt collata. Id enim commune aerarium esse voluerunt. Quae omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic quâ fuerit abstinentiâ nullum est certius indicium, quam quod, quum tantis rebus praefuisset, in tantâ paupertate decessit, ut qui efferretur vix reliquerit. Quo factum est ut filiae ejus publice alerentur, et de communi aerario dotibus datis collocarentur. Decessit autem fere post annum quartum quam Themistocles Athenis erat expulsus.

IV. PAUSANIAS.

Cap. I. *Pausanias, Mardonii victor, fit insolens.*

Pausanias Lacedaemonius, magnus homo, sed varius in omni genere vitae fuit: nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. Hujus illustrissimum est proelium apud Platacas: namque, illo duce, Mardonius, satrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium Persarum, et manu fortis, et consilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, et viginti millibus equitum, haud ita magnâ manu, Graeciâ fugatus est, eoque ipse dux cecidit proelio. Quâ victoriâ elatus, plurima miscere coepit, et majora concupiscere. Sed primum in eo est reprehensus, quod ex praedâ tripodem aureum Delphis posuisset, epigrammate scripto, in quo erat haec sententia, *suo ductu barbaros apud Plataeas esse deletos, ejusque victoriae ergo,*

Apollini donum dedisse. Hos versus Lacedaemonii exculpserunt, neque aliud scripserunt, quam nomina earum civitatum quarum auxilio Persae erant victi.

Cap. II. *Pausanias Byzantium capit; captivos regios remittit.*

Post id proelium, eundem Pausaniam cum classe communi Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum praesidia depelleret. Pari felicitate in eâ re usus, elatius se gerere coepit, majoresque appetere res. Nam quum, Byzantio expugnato, cepisset complures Persarum nobiles, atque in his nonnullos regis propinquos, hos clam Xerxi remisit, simulans ex vinculis publicis effugisse; et cum his Gongylum Eretriensem, qui literas regi redderet, in quibus haec fuisse scripta Thucydides memoriae prodidit: *Pausanias, dux Spartae, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit; seque tecum affinitate conjungi cupit. Quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, et Spartam et ceteram Graeciam sub tuam potestatem, te adjuvante, se redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur.* Rex tot hominum salute tam sibi necessariorum magnopere gavisus, confestim cum epistolâ Artabazum ad Pausaniam mittit, in quâ eum collaudat, ac petit *ne cui rei parcat ad ea perficienda quae pollicetur. Si fecerit, nullius rei a se repulsam laturum.* Hujus, Pausanias, voluntate cognitâ, alacrior ad rem gerendam factus, in suspicionem cecidit Lacedaemoniorum. In quo facto domum revocatus, accusatus capitis, absolvitur; mulctatur tamen pecuniâ: quam ob causam ad classem remissus non est.

Cap. III. *Pausaniae peregrini mores et carcer: Helotas solicitat.*

At ille, post non multo, suâ sponte ad exercitum rediit, et ibi non callidâ, sed dementi ratione, cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam

cultum vestitumque mutavit. Apparatu regio utebatur, veste Medicâ: satellites Medi et Aegyptii sequebantur: epulabatur more Persarum luxuriosius quam qui aderant perpeti possent: aditum petentibus conveniendi non dabat: superbe respondebat, et crudeliter imperabat: Spartam redire nolebat. Golonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat: ibi consilia cum patriae tum sibi inimica capiebat. Id postquam Lacedaemonii resciverunt, legatos ad eum cum scytalâ miserunt, in quâ, more illorum, erat scriptum, *nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos.* Hoc nuntio commotus, sperans, se etiam pecuniâ et potentiâ, instans periculum posse depellere, domum rediit. Hue ut venit, ab ephoris in vincula publica conjectus est. Licet enim legibus eorum cuivis ephoro hoc facere regi. Hinc tamen se expedivit: neque eo magis carebat suspicione: nam opinio manebat, eum cum rege habere societatem. Est genus quoddam hominum, quod *Helotes* vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedaemoniorum colit, servorumque munere fungitur. Hos quoque solicitare spe libertatis existimabatur. Sed quod harum rerum nullum erat apertum crimen quo argui posset, non putabant de tali tamque claro viro suspicionibus oportere judicari, sed exspectandum dum se ipsa res aperiret.

Cap. IV. *Pausanias, Taenari in aede Neptuni observatus, se ipsum indicat.*

Interim Argilius quidam adolescentulus, quem puerum Pausanias amore venereo dilexerat, quum epistolam ab eo ad Artabazum accepisset, eique in suspicionem venisset, aliquid in eâ de se esse scriptum, quod nemo eorum rediisset qui super tali causâ eodem missi erant, vincula epistolae laxavit, signoque detracto cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. Erant in eâdem epistolâ, quae ad ea pertinebant quae inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille literas ephoris tradidit. Non est praetereunda gravitas Lacedaemoniorum hoc loco: nam ne hujus quidem indicio impulsi sunt, ut Pausaniam comprehenderent; neque prius vim

adhibendam putaverunt, quam se ipse indicâsset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, praeceperunt. Fanum Neptuni est Taenari, quod violari nefas putant Graeci. Eo ille index confugit: in arâ consedit. Hanc juxta, locum fecerunt sub terrâ, ex quo posset audiri si quis quid loqueretur cum Argilio. Huc ex ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus eo venit; quem quum supplicem dei videret in arâ sedentem, quaerit causae quid sit tam repentini consilii. Huic ille, quid ex literis comperisset, aperit. Tanto magis Pausanias perturbatus orare coepit ne enuntiaret, nec se meritum de illo optime, proderet. Quod si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevâsset, magno esse ei praemio futurum.

Cap. V. *Pausanias in Chalcioeco Minervae obstruitur, et mox interit.*

His rebus, ephori, cognitis, satius putaverunt in urbe eum comprehendi. Quo quum essent profecti, et Pausanias, placato Argilio, ut putabat, Lacedaemonem reverteretur, in itinere quum jam in eo esset ut comprehenderetur, e vultu cujusdam ephori, qui eum admonere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus, quam qui sequebantur, in aedem Minervae, quae *Chalcioecus* vocatur, confugit. Hinc ne exire posset, statim ephori valvas ejus aedis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub dio interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniae vixisse, eamque, jam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis, ad filium claudendum, lapidem ad introitum aedis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic, quum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. Cujus mortui corpus quum *eodem* nonnulli dicerent *inferri oportere, quo hi, qui ad supplicium essent dati*; displicuit pluribus; et procul ab eo loco infoderunt, quo erat mortuus. Inde posterius dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam finierat.

V. CIMON.

Cap. I. *Cimonem e vinculis paternis uxor liberat, mutato matrimonio.*

Cimon, Miltiadis filius, Atheniensis, duro admodum initio usus est adolescentiae. Nam, cum pater ejus litem aestimatam populo solvere non potuisset, ob eamque causam in publicis vinculis decessisset, Cimon eâdem custodiâ tenebatur, neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, quâ pater mulctatus esset, solvisset. Habebat autem in matrimonio sororem suam germanam, nomine Elpinicen, non magis amore quam patrio more ductus. Nam Atheniensibus licet eodem patre natas uxores ducere. Hujus conjugii cupidus Callias quidam, non tam generosus quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone ut eam sibi uxorem daret; id si impetrâsset, se pro illo pecuniam soluturum. Is quum talem conditionem aspernaretur, Elpinice negavit *se passuram Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniam prohibere posset; seque Calliae nupturam, si ea, quae polliceretur, praestitisset.*

Cap. II *Cimonis res gestae ad Strymona, Amphipolim, Eurymedonta, et rebelles insulas.*

Tali modo custodiâ liberatus Cimon celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiae, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum juris civilis, tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitu fuerat versatus. Itaque hic et populum urbanum in suâ tenuit potestate, et apud exercitum plurimum valuit auctoritate. Primum, imperator apud flumen Strymona magnas copias Thracum fugavit: oppidum Amphipolim constituit, eoque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem iterum apud Mycalen Cypriorum et Phoenicum ducentarum navium classem devictam cepit: eodemque die pari fortunâ in terrâ usus est; namque hostium navibus captis, statim ex classe copias suas eduxit, barbarorum uno concursu

maximam vim prostravit. Quâ victoriâ magnâ praedâ potitus, quum domum reverteretur, quod jam nonnullae insulae propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coegit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius se gesserat, vacuefecit, possessores veteres urbe insulâque ejecit, agros civibus divisit. Thasios opulentiâ fretos suo adventu fregit. His ex manubiis arx Athenarum, quâ ad meridiem vergit, est ornata.

Cap. III. *Ostracismo Cimon ejicitur, sed restitutus; pace cum Spartanis conciliatâ, in oppugnatione Citii moritur.*

Quibus rebus quum unus in civitate maxime floreret, incidit in eandem invidiam quam pater suus ceteriique Atheniensium principes: nam testarum suffragiis, quod illi *ostracismum* vocant, decem annorum exilio multatus est. Cujus facti celerius Athenienses quam ipsum poenituit; nam, quum ille, forti animo, invidiae ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedaemonii Atheniensibus indixissent, confestim notae ejus virtutis desiderium consecutum est. Itaque, post annum quintum quo expulsus erat, in patriam revocatus est. Ille, quod hospitio Lacedaemoniorum utebatur, satius existimans eos et cives suos inter se unâ voluntate consentire, quam armis contendere, Lacedaemonem suâ sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Post neque ita multo, in Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, quum ejus majorem partem insulae devicisset, in morbum implicitus, in oppido Citio est mortuus.

Cap. IV. *Cimonis summa liberalitas.*

Hunc Athenienses, non solum in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tantâ liberalitate, quum compluribus locis praedia hortosque haberet, ut nunquam in eis custodem imposuerit fructus servandi gratiâ, ne quis impediretur quominus ejus rebus, quibus

vellet, frueretur. Semper eum pedisequi cum nummis sunt secuti, ut, si quis opis ejus indigeret, haberet quod statim daret, ne differendo videretur negare. Saepe, quum aliquem offensum fortuna videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidie sic coena ei coquebatur, ut quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret; quod facere nullum diem praetermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. Multos locupletavit; complures pauperes mortuos, qui, unde efferrentur, non reliquissent, suo sumptu extulit. Sic se gerendo, minime est mirandum, si et vita ejus fuit secura, et mors acerba.

VII. ALCIBIADES.

Cap. I. *Alcibiades et vitiis et virtutibus celebris.*

Alcibiades, Cliniæ filius, Atheniensis. In hoc, natura, quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes qui de eo memoriæ prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius, vel in vitiis vel in virtutibus. Natus in amplissimâ civitate, summo genere, omnium aetatis suae multo formosissimus, ad omnes res aptus, consiliique plenus; namque imperator fuit summus mari et terrâ: disertus, ut imprimis dicendo valeret; et tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere. Idem, quum tempus poscerret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus non minus in vitâ quam victu; affabilis, blandus, temporibus callidissime inserviens: idem, simul ac se remiserat, nec causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans, reperiebatur: ut omnes admirarentur, in uno homine tantam inesse dissimilitudinem, tamque diversam naturam.

Cap. II. *Alcibiadis præceptores: adolescens amatus est, et ipse amavit.*

Educatus est in domo Periclis, (privignus enim ejus fuisse dicitur,) eruditus a Socrate: socerum habuit Hipponicum, omnium Græcâ linguâ loquentium ditis-

simum: ut, si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci, neque majora posset consequi, quam vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte adolescentiâ, amatus est a multis, more Graecorum: in eis a Socrate, de quo mentionem facit Plato in *Symposio*. Namque eum induxit commemorantem, *se pernoctâsse cum Socrate, neque aliter ab eo surrexisse ac filius a parente debuerit.* Posteaquam robustior est factus, non minus multos amavit, in quorum amore, quoad licitum est, odiosa multa delicate, jocoseque fecit: quae referremus, nisi majora potioraque haberemus.

Cap. III. *Belli dux Alcibiades contra Syracusas in suspicionem venit.*

Bello Peloponnesiaco, hujus consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt: ad quod gerendum ipse dux delectus est. Duo praeterea collegae dati, Nicias et Lamachus. Id quum appararetur, prius quam classis exiret, accidit ut unâ nocte omnes Hermae, qui in oppido erant Athenis dejicerentur, praeter unum, qui ante jannam Andocidis erat, *Andocidisque Hermes* vocatus est. Hoc quum appareret, non sine magnâ multorum consensione esse factum, quod non ad privatam sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est injectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quae libertatem opprimeret populi. Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur, quod et potentior et major quam privatus, existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam operâ forensi suos reddiderat. Quare fiebat, ut omnium oculos, quotiescunque in publicum prodiisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum in eo spem habebant maximam, sed etiam timorem, quod et obesse plurimum et prodesse poterat. Aspergebatur etiam infamiâ, quod in domo suâ facere mysteria dicebatur; quod nefas erat more Atheniensium: idque non ad religionem, sed ad conjurationem, pertinere existimabatur.

CAP. IV. *Alcibiades domum vocatus devovetur, ideoque Spartanis inservit.*

Hoc crimine in concione ab inimicis compellabatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat *ut, si quid de se agi vellent, potius de praesenti quaestio haberetur, quam absens invidiae crimine accusaretur.* Inimici vero ejus, quiescendum in praesenti, quia nocere se ei non posse intelligebant, et illud tempus expectandum decreverunt, quo exiisset, ut sic absentem aggrederentur; itaque fecerunt. Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, *quod sacra violâsset*, reum fecerunt. Quâ de re quum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicendam rediret, essetque in magnâ spe provinciae bene administrandae, non parere noluit, et in triremem, quae ad eum deportandum erat missa, ascendit; ac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderatâ civium suorum licentiâ, crudelitateque erga nobiles, utilissimum ratus impendentem evitare tempestatem, clam se a custodibus subduxit, et inde primum Elidem, deinde Thebas, venit. Postquam autem *se capitis damnatum, bonis publicatis*, audivit, et, id quod usu venerat, *Eumolpidas sacerdotes a populo coactos ut se devoverent, ejusque devotionis, quo testatior esset memoria, exemplum in pilâ lapideâ incisum, esse positum in publico*, Lacedaemonem demigravit. Ibi (ut ipse praedicare consueverat) *non adversus patriam, sed inimicos suos* bellum gessit, *quod iidem hostes essent civitati: nam, quum intelligerent se plurimum prodesse reipublicae, ex eâ ejecisse, plusque irae suae quam utilitati communi paruisse.* Itaque hujus consilio Lacedaemonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt: deinde Decęliam in Atticâ munierunt, praesidioque perpetuo ibi posito, in obsidione Athenas tenuerunt. Ejusdem operâ Ioniam a societate averterunt Atheniensium: quo facto, multo superiores bello esse coeperunt.

CAP. V. *Spartanis suspectus Alcibiades, ad Tissaphernem venit, et Atheniensium exercitui conciliatur.*

NEQUE vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quam timore ab eo alienati. Nam, quum acerrimi viri praestantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt ne, caritate patriae ductus, aliquando ab ipsis desciscceret, et cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus ejus interficiendi quaerere instituerunt. Id Alcibiadi diutius celari non potuit: erat enim eâ sagacitate, ut decipi non posset, praesertim quum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem praefectum regis Darii se contulit. Cujus quum in intimam amicitiam pervenisset, et Atheniensium, male gestis in Siciliâ rebus, opes senescere, contra Lacedaemoniorum crescere, videret; initio cum Pisandro praetore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur, et de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem quo Alcibiades sensu, populi potentiae non amicus, et optimatum fautor. Ab hoc destitutus, primum per Thrasybulum Lyci filium, ab exercitu recipitur, praetorque fit apud Samum. Post, suffragante Theramene, plebiscito restituitur, parique absens imperio praeficitur simul cum Thrasybulo et Theramene. Horum imperio, tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedaemonii, qui paulo ante victores viguerant, perterriti, pacem peterent. Victi enim erant quinque proeliis terrestribus, tribus navalibus; in quibus ducentas naves triremes amiserant, quae captae in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam, Hellespontum, multas praeterea urbes Graecas, quae in orâ sitae sunt Asiae, quarum expugnaverant complures; in his Byzantium. Neque minus multas consilio ad amicitiam adjunxerant, quod in captos clementiâ fuerant usi. Ita praedâ onusti, locupletato exercitu, maximis rebus gestis, Athenas venerunt.

CAP. VI. *Alcibiades bene domi exceptus resecratur.*

HIS quum obviam universa civitas in Piraeum descendisset, tanta fuit omnium expectatio visendi Alcibia-

dis, ut ad ejus triremem vulgus confluereť, perinde ac si solus advenisset. Sic enim populo erat persuasum, et adversas superiores, et praesentes secundas res accidisse ejus operâ. Itaque et Siciliae amissum, et Lacedaemoniorum victorias, culpae suae tribuebant, quod talem virum e civitate expulissent. Neque id sine causâ arbitrari videbantur: nam postquam exercitui praeesse coeperat, neque terrâ, neque mari, hostes pares esse potuerant. Hic ut navi egressus est, quamquam Theramenes et Thrasybulus eisdem rebus praefuerant, simulque venerant in Piraeum, tamen illum unum omnes prosequebantur: et, id quod nunquam antea usu venerat, nisi Olympiae victoribus, coronis aureis aeneisque vulgo donabatur. Ille lacrymans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbitatem. Postquam Astu venit, concione advocatâ, sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin ejus casum lacrymârit, inimicumque his se ostenderit, quorum operâ patriâ pulsus fuerat: perinde ac si alius populus, non ille ipse qui tum flebat, eum sacrilegii damnâsset. Restituta ergo huic sunt publice bona, iidemque illi Eumolpidae sacerdotes rursus resecrare sunt coacti, qui eum devoverant; pilaeque illae, in quibus devotio fuerat scripta, in mare praecipitatae.

CAP. VII. *Minus felix Alcibiades in invidiam recidit.*

HAEC Alcibiadi laetitia minus fuit diuturna. Nam quum ei essent omnes honores decreti, totaque respublica domi bellique tradita, ut unius arbitrio gereretur, et ipse postulâsset ut duo sibi collegae darentur Thrasybulus et Adimantus, neque id negatum esset; classe in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententiâ rem gesserat, in invidiam recidit. Nihil enim eum non efficere posse ducebant. Ex quo fiebat, ut omnia minus prospere gesta ejus culpae tribuerent, quum eum aut negligenter aut malitiose fecisse loquerentur; sicut accidit: *nam corruptum a rege capere Cymen noluisse*, arguebant. Itaque huic maxime putamus mali causam fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis: timebatur enim non minus quam diligebatur, ne, secundâ

fortunâ magnisque elatus opibus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abrogarent; et alium in ejus locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, et se Perinthum contulit; ibique tria castella communivit, Bornos, Byziam, Macrontichos; manuque collectâ, primus Graeciae civitatis in Thraciam introiit, gloriosius existimans barbarorum praedâ locupletari, quam Graiorum. Quâ ex re creverat cum famâ, tum opibus, magnamque amicitiam sibi cum quibusdam regibus Thraciae pepererat.

Cap. VIII. *Civibus, quantum potest, Alcibiades consulit.*

Neque tamen a caritate patriae potuit recedere. Nam quum apud Aegos flumen Philocles praetor Atheniensium classem constituisset suam, neque longe abesset Lysander, praetor Lacedaemoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur; contra Atheniensibus exhaustis, praeter arma et naves nihil erat super; Alcibiades ad Atheniensium venit exercitum, ibique, praesente vulgo, agere coepit, *si vellent, se coacturum Lysandrum aut dimicare aut pacem petere: Lacedaemonios eo nolle confligere classe, quod pedestribus copiis plus quam navibus valerent; sibi autem esse facile, Seuthen regem Thracum deducere, ut eos terrâ depelleret: quo facto, necessario aut classe conflicturos, aut bellum composituros.* Id etsi vere dictum Philocles animadvertebat tamen postulata facere noluit, quod sentiebat, se, Alcibiade recepto, nullius momenti apud exercitum futurum, et si quid secundi evenisset, nullam in eâ re suam partem fore; contra ea, si quid adversi accidisset, se unum ejus delicti futurum reum. Ab hoc discedens Alcibiades, *Quoniam*, inquit, *victoriae patriae repugnas, illud moneo: juxta hostes castra habeas nautica; periculum est enim, ne immodestiâ militum nostrorum occasio detur Lysandro nostri opprimendi exercitûs.* Neque ea res illum fefellit: nam Lysander, quum per speculatores comperisset, vulgum

Atheniensium in terram praedatum exiisse, navesque pene inanes relictas, tempus rei gerendae non dimisit, eoque impetu totum bellum delevit.

Cap. IX. *Alcibiades, spe patriae orbatus, ad Pharnabazum se confert.*

At Alcibiades, victis Atheniensibus, non satis tuta eadem loca sibi arbitrans, penitus in Thraciam se supra Propontidem abdidit, sperans ibi facillime suam fortunam occuli posse: falso. Nam Thraces postquam eum cum magnâ pecuniâ venisse senserunt, insidias ei fecerunt; qui ea, quae apportavit, abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. Ille cernens nullum locum sibi tutum in Graeciâ, propter potentiam Lacedaemoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transiit. Quem quidem adeo suâ cepit humanitate, ut eum nemo in amicitiâ antecederet. Namque ei Grunium dederat in Phrygiâ castrum, ex quo quinquaginta talenta vectigalis capiebat. Quâ fortunâ Alcibiades non erat contentus, neque Athenas victas Lacedaemoniis servire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione. Sed videbat id sine rege Persarum non posse fieri, ideoque eum amicum sibi cupiebat adjungi. Neque dubitabat facile se consecuturum, si modo ejus conveniendi habuisset potestatem. Nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare, Lacedaemoniis adjuvantibus, sciebat. Id si ei aperuisset, magnam se ab eo initurum gratiam videbat.

Cap. X. *Apud Pharnabazum in insidiis Alcibiades conficitur.*

Haec quum moliretur, peteretque a Pharnabazo ut ad regem mitteretur, eodem tempore Critias ceterique tyranni Atheniensium certos homines ad Lysandrum in Asiam miserunt, qui eum certiorem facerent, *nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset; quare, si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur.* His Lacon rebus commotus, statuit accuratius sibi agendum cum Phar-

nabazo. Huic ergo renuntiat, *societatem, quae regi cum Lacedaemoniis esset, stare non posse, foederaque irrita futura, nisi Alcibiadem vivum aut mortuum tradidisset.* Non tulit hoc satrapes, et violare clementiam, quam regis opes minui, maluit. Itaque misit Sysamithren et Bagaeum ad Alcibiadem interficiendum, quum ille esset in Phrygiâ, iterque ad regem pararet. Missi clam vicinitati, in quâ tum Alcibiades erat, dant negotium ut eum interficiant. Illi, quum eum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa casam eam in quâ quiescebat, eamque succenderunt, ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. Ille autem, sonitu flammae excitatus, quod gladius ei erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadiâ hospes, qui nunquam discedere voluerat. Hunc sequi se jubet, et id quod in praesentiâ vestimentorum fuit arripuit. His in ignem ejectis, flammae vim transiit. Quem ut barbari incendium effugisse viderunt, eminus telis missis interfecerunt, caputque ejus ad Pharnabazum retulerunt. At mulier, quae cum eo vivere consueverat, muliebri suâ veste contectum, aedificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades, annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum.

Cap. XI. *Alcibiades infamatus et laudatus.*

Hunc infamatum a plerisque, tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui ejusdem aetatis fuit; Theopompus, qui fuit post aliquanto natus; et Timaeus: qui quidem duo maledicentissimi, nescio quo modo, in illo uno laudando consenserunt. Nam ea quae supra diximus de eo praedicârunt, atque hoc amplius: *quum Athenis splendidissimâ civitate natus esset, omnes Athenienses splendore ac dignitate vitae superâsse. Postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset aequiparare:* omnes enim Boeotii magis firmitati corporis quam ingenii acumini inserviunt. *Eundem apud Lace-*

daemonios, quorum moribus summa virtus in patientiâ ponebatur, sic duritiae se dedisse, ut parcimoniâ victûs atque cultûs omnes Lacedaemonios vinceret. Fuisse apud Thracas homines vinolentos, rebusque venereis deditos; hos quoque in his rebus antecessisse. Venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere; horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime admirarentur. Quibus rebus effecisse ut, apud quoscunque esset, princeps poneretur, habereturque carissimus. Sed satis de hoc: reliquos ordiamur.

XV. EPAMINONDAS.

Cap. I. *Praefatio et dispositio.*

Epaminondas, Polymni filius, Thebanus. De hoc priusquam scribamus, haec praecipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant, neve ea, quae ipsis leviora sunt, pari modo apud ceteros fuisse arbitrentur. Scimus enim, musicen nostris moribus abesse a principis personâ, saltare vero etiam in vitiis poni; quae omnia apud Graecos et grata, et laude digna ducuntur. Quum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitae velimus Epaminondae, nihil videmur debere praetermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus primum de genere ejus; deinde quibus disciplinis, et a quibus sit eruditus; tum de moribus ingeniique facultatibus, et si qua alia digna memoriâ erunt: postremo de rebus gestis, quae a plurimis omnium anteponuntur virtutibus.

Cap. II. *Epaminondae pueritia et adolescentia.*

Natus igitur patre, quo diximus, honesto genere, pauper jam a majoribus relictus. Eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis: nam et citharizare et cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloriâ, quam Damon, aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina; carmina cantare tibiis

ab Olympiodoro: saltare a Calliphrone. At philosophiae praeceptorem habuit Lysim Tarentinum, Pythagoreum: cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem et severum senem omnibus aequalibus suis in familiaritate anteposuerit; neque prius eum a se dimiserit, quam doctrinis tanto antecesserit condiscipulos, ut facile intelligi posset, pari modo superaturum omnes in ceteris artibus. Atque haec ad nostram consuetudinem sunt levia, et potius contemnenda: at in Graeciâ utique olim magnae laudi erant. Postquam ephebus factus est, et palaestrae dare operam coepit, non tam magnitudini virium servivit, quam velocitati; illam enim ad athletarum usum, hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere; itaque exercebatur plurimum currendo et luctando, ad eum finem, quoad stans complecti posset, atque contendere. In armis plurimum studii consumebat.

Cap. III. *Epaminondae animi virtutes, studium audiendi, paupertatis patientia, liberalitas.*

Ad hanc corporis firmitatem plurima etiam animi bona accesserant: erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens; peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur; item continens, clemens, patiensque admirandum in modum; non solum populi, sed etiam amicorum ferens injurias, imprimisque commissa celans; *quod interdum non minus prodest, quam diserte dicere;* studiosus audiendi: ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. Itaque quum in circulum venisset, in quo aut de republicâ disputaretur, aut de philosophiâ sermo haberetur; nunquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset adductus. Paupertatem adeo facile perpessus est, ut de republicâ nihil praeter gloriam ceperit. Amicorum in se tuendo caruit facultatibus; fide ad alios sublevandos saepe sic usus est, ut possit judicari, omnia ei cum amicis fuisse communia: nam quum aut civium suorum aliquis ab hostibus fuisset captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem collocari non posset, amicorum concilium habebat, et

quantum quisque daret pro facultatibus imperabat: eamque summam quum faceret, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat; ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum cuique deberet.

Cap. IV. *Epaminondae abstinentia tentata.*

Tentata autem ejus est abstinentia a Diomedonte Cyziceno: namque is, rogatu Artaxerxis, Epaminondam pecuniâ corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, et Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem, quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, et causam adventûs Diomedontis ostendit. At ille Diomedonte coram: *Nihil,* inquit, *opus pecuniâ est: nam si ea rex vult, quae Thebanis sint utilia, gratis facere sum paratus; sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis; namque orbis terrarum divitias accipere nolo, pro patriae caritate. Te, qui me incognitum tentâsti, tuique similem existimâsti, non miror; tibi ignosco: sed egredere propere, ne alios corrumpas, quum me non potueris. Tu, Micythe, argentum huic redde; nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.* Hunc Diomedon quum rogaret, ut tuto exire, suaque quae attulisset, liceret efferre: *Istud,* inquit, *faciam, neque tuâ causâ, sed meâ; ne, si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat, id ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.* A quo quum quaesîsset, *quo se duci vellet,* et ille, *Athenas,* diceret, praesidium dedit, ut eo tuto perveniret; neque vero id satis habuit, sed etiam ut inviolatus in navem ascenderet per Chabriam Atheniensem, de quo supra mentionem fecimus, effecit. Abstinentiae erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possemus; sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine *vitas excellentium virorum complurium* concludere constituimus, quorum separatim multis millibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.

CAP. V. *Epaminondae dicta arguta contra Meneclidem.*

FUIT et disertus, ut nemo Thebanus ei par esset eloquentiâ, neque minus concinnus in brevitate respondendi, quam in perpetuâ oratione ornatus. Habuit obtrectatorem Meneclidem quendam, indidem Thebis, et adversarium in administrandâ republicâ, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet; namque illi genti plus inest virium quâm ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. Huic ille: *Fallis*, inquit, *verbo cives tuos, quod hos a bello avocas; otii enim nomine servitutem concilias. Nam paritur pax bello; itaque, qui câ diutinâ volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Graeciae esse vultis, castris est vobis utendum, non palaestrâ.* Idem ille Meneclides quum huic objiceret, quod liberos non haberet, neque uxorem duxisset, maximeque insolentiam, quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consecutus: at ille, *Desine*, inquit, *Meneclide, de uxore mihi exprobrare; nam nullius in istâ re minus uti consilio volo.* Habebat enim Meneclides suspicionem adulterii. *Quod autem me Agamemnonem aemulari putas, falleris; namque ille cum universâ Graeciâ vix decem annis unam cepit urbem, ego contra, ex unâ urbe nostrâ, dieque uno, totam Graeciam, Lacedaemoniis fugatis, liberavi.*

CAP. VI. *Epaminondae dicta contra Callistratum, maxime contra Spartanos.*

IDEM quum in conventum venisset Arcadum, petens, ut societatem cum Thebanis et Argivis facerent; contraque Callistratus, Atheniensium legatus, qui eloquentiâ omnes eo praestabat tempore, postularet, ut potius amicitiam sequerentur Atticorum, et in oratione suâ multa invectus esset in Thebanos et Argivos, in eisque hoc posuisset, *animadvertere debere Arcadas, quales utraque civitas cives procreâsset, ex quibus de ceteris*

possent judicare. Argivos enim fuisse Orestem et Alcmaeonem, matricidas; Thebis Oedipum natum, qui, quum patrem suum interfecisset, ex matre liberos procreâsset. Hic in respondendo Epaminondas, quum de ceteris perorâsset, postquam ad illa duo opprobria pervenit; *Admirari, se*, dixit, *stultitiam rhetoris Attici, qui non animadverteret, innocentes illos natos, domi scelere admisso, quum patriâ essent expulsi, receptos esse ab Atheniensibus.* Sed maxime ejus eloquentia eluxit Spartae legati ante pugnam Leuctricam. Quo quum omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo legationum conventu sic Lacedaemoniorum tyrannidem coarguit, ut non minus illâ oratione opes eorum concusserit quam Leuctricâ pugnâ. Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio sociorum Lacedaemonii privarentur.

Cap. VII. *Injuriarum oblivio: imperii diuturnior usurpatio.*

Fuisse patientem, suorumque injurias ferentem civium, quod se patriae irasci nefas esse duceret, haec sunt testimonia. Quum eum, propter invidiam, cives praeficere exercitui noluissent, duxque esset delectus belli imperitus, cujus errore eo esset deducta illa multitudo militum, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustiis clausi ab hostibus obsidebantur, desiderari coepta est Epaminondae diligentia; erat enim ibi privatus numero militum: a quo quum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliae, et exercitum obsidione liberatum, domum reduxit incolumem. Neque vero hoc semel fecit, sed saepius. Maxime autem fuit illustre, quum in Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedaemonios, haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. Hic quum criminibus adversariorum omnes in invidiam venissent, ob eamque rem imperium his esset abrogatum, atque in eorum locum alii praetores successissent; Epaminondas plebiscito non paruit, idemque ut facerent persuasit collegis, et bellum, quod susceperat, gessit. Namque animadvertebat, nisi id fecisset, totum

exercitum, propter praetorum imprudentiam inscitiamque belli, periturum. Lex erat Thebis quae morte mulctabat, si quis imperium diutius retinuisset, quam lege praefinitum foret. Hanc Epaminondas quum reipublicae conservandae causâ latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit, et quatuor mensibus diutius, quam populus jusserat, gessit imperium.

Cap. VIII. *Epaminondae accusati defensio.*

Postquam domum reditum est, collegae ejus hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit, omnem ut causam in se transferrent, suâque operâ factum contenderent, ut legi non obedirent. Quâ defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat, quod, quid diceret, non haberet. At ille in judicium venit; nihil eorum negavit, quae adversarii crimini dabant, omniaque, quae collegae dixerant, confessus est; neque recusavit, quominus legis poenam subiret, sed unum ab iis petivit, ut in periculo suo conscriberent: *Epaminondas a Thebanis morte mulctatus est, quod eos coegit apud Leuctra superare Lacedaemonios, quos, ante se imperatorem, nemo Boeotiorum ausus fuit adspicere in acie; quodque uno proelio non solum Thebas ab interitu retraxit, sed etiam universam Graeciam in libertatem vindicavit; eoque res utrorumque perduxit ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedaemonii satis haberent si salvi esse possent; neque prius bellare destitit, quam, Messenâ constitutâ, urbem eorum obsidione clausit.* Haec quum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est; neque quisquam judex ausus est de eo ferre suffragium. Sic a judicio capitis maximâ discessit gloriâ.

Cap. IX. *Ad Mantineam Epaminondae invicti mors.*

Hic extremo tempore imperator apud Mantineam, quum acie instructâ audacius instaret hostibus, cognitus a Lacedaemoniis, quod in ejus unius pernicie patriae sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt; neque prius abscesserunt, quam magnâ

caede factâ, multisque occisis, fortissime ipsum Epaminondam pugnantem, sparo eminus percussum, concidere viderunt. Hujus casu aliquantum retardati sunt Boeotii, neque tamen prius pugnâ excesserunt, quam repugnantes profligârunt. At Epaminondas, quum animadverteret mortiferum se vulnus accepisse, simulque, si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim amissurum, usque eo retinuit, quoad renuntiatum est, vicisse Boeotios. Id postquam audivit, *Satis*, inquit, *vixi* ; *invictus enim morior*. Tum, ferro extracto, confestim exanimatus est.

Cap X. *Epaminondae caelibatûs criminatio diluta ; horror a civili victoriâ : Thebarum gloria.*

Hic uxorem nunquam duxit ; in quo quum reprehenderetur a Pelopida, qui filium habebat infamem, maleque eum in eo patriae consulere diceret, quod liberos non relinqueret : *Vide*, inquit, *ne tu pejus consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque vero stirps mihi potest deesse ; namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quae non modo mihi superstes, sed etiam immortalis sit, necesse est.* Quo tempore, duce Pelopida, exules Thebas occupaverunt, et praesidium Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quamdiu facta est caedes civium, domi se retinuit ; quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret ; namque omnem civilem victoriam funestam putabat. Idemque, postquam apud Cadmeam pugnari cum Lacedaemoniis coepit, in primis stetit. Hujus de virtutibus vitâque satis erit dictum, si hoc unum adjunxero, quod nemo eat inficias ; Thebas, et ante Epaminondam natum, et post ejusdem interitum, perpetuo alieno paruisse imperio ; contra ea, quamdiu ille praefuerit reipublicae, caput fuisse totius Graeciae. Ex quo intelligi potest, unum hominem pluris, quam civitatem fuisse.

XXII. HAMILCAR.

Cap. 1. *Hamilcar fortunam Carthaginiensium in melius convertit.*

Hamilcar, Hannibalis filius, cognomine Barcas, Carthaginiensis, primo Punico bello, sed temporibus extremis, admodum adolescentulus in Siciliâ praeesse coepit exercitui. Quum ante ejus adventum, et mari et terrâ male res gererentur Carthaginiensium; ipse, ubi affuit, nunquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit, saepeque e contrario, occasione datâ, lacessivit, semperque superior discessit. Quo facto, quum pene omnia in Siciliâ Poeni amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. Interim Carthaginienses, classe, apud insulas Aegates, a Catulo Lutatio consule Romanorum superati, statuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiserunt Hamilcaris. Ille, etsi flagrabat bellandi cupiditate, tamen paci serviendum putavit, quod patriam, exhaustam sumptibus, diutius calamitatem belli ferre non posse intelligebat; sed ita, ut statim mente agitaret, si paulum modo res essent refectae, bellum renovare, Romanosque armis persequi, donec aut vi certe vicissent, aut victi manus dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit: in quâ tantâ fuit ferociâ, ut, quum Catulus negaret, *se bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerunt, armis relictis, Siciliâ decederent, succumbente patriâ*, ipse, *periturum se potius*, dixerit, *quam cum tanto flagitio domum rediret: non enim suae esse virtutis, arma, a patriâ accepta adversus hostes, adversariis tradere.* Hujus pertinaciae cessit Catulus.

Cap. II. *Hamilcar, pace factâ, ferro rebelles afflixit, et otium patriae restituit.*

At ille, ut Carthaginem venit, multo aliter ac sperabat, rempublicam se habentem cognovit: namque, diuturnitate externi mali, tantum exarsit intestinum bellum, ut nunquam pari periculo fuerit Carthago, nisi

quum deleta est. Primo mercenarii milites, qui adversus Romanos fuerant, desciverunt, quorum numerus erat viginti millium. Hi totam abalienârunt Africam, ipsam Carthaginem oppugnârunt. Quibus malis adeo sunt Poeni perterriti, ut auxilia etiam a Romanis petiverint, eaque impetraverint. Sed extremo, quum prope jam ad desperationem pervenissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non solum hostes a muris Carthaginis removit, quum amplius centum millia facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi, plures fame quam ferro interirent. Omnia oppida abalienata, in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africae, restituit patriae. Neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit. Totâ Africâ tantum otium reddidit, ut nullum in eâ bellum videretur multis annis fuisse.

Cap. III. *Hamilcar, in Hispaniam missus, Hannibalem filium secum duxit, et Hasdrubalem, cui filiam despondit.*

Rebus his ex sententiâ peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem, annorum novem. Erat praeterea cum eo adolescens illustris et formosus, Hasdrubal; quem nonnulli diligi turpius, quam par erat, ab Hamilcare, loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est, ut a praefecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, quod moribus eorum non poterat interdici socero gener. De hoc ideo mentionem fecimus, quod, Hamilcare occiso, ille exercitui praefuit, resque magnas gessit; et princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginiensium; ejusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium. At Hamilcar, posteaquam mare transiit, in Hispaniamque venit, magnas res secundâ gessit fortunâ: maximas bellicosissimasque gentes subegit; equis, armis, viris, pecuniâ, totam locupletavit Africam. Hic cum in Italiam bellum in-

ferre meditaretur, nono anno postquam in Hispaniam venerat, in proelio pugnans adversus Vettones occisus est. Hujus perpetuum odium erga Romanos maxime concitâsse videtur secundum bellum Punicum. Namque Hannibal, filius ejus, assiduis patris obtestationibus, eo est perductus, ut interire, quam Romanos non experiri, mallet.

XXIII. HANNIBAL.

Cap. I. *Hannibal, omnibus ducibus major, suorum debilitatur invidiâ.*

Hannibal, Hamilcaris filius, Carthaginiensis. Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superârit, non est inficiandum, Hannibalem tanto praestitisse caeteros imperatores prudentiâ, quanto populus Romanus antecedat fortitudine cunctas nationes. Nam quotiescunque cum eo congressus est in Italiâ, semper discessit superior. Quod nisi domi civium suorum invidiâ debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. Hic autem, velut haereditate relictum, odium paternum erga Romanos sic confirmavit, ut prius animam, quam id, deposuerit: qui quidem, cum patriâ pulsus esset, et alienarum opum indigeret, nunquam destiterit animo bellare cum Romanis.

Cap. II. *Hannibal contra Romanos concitat Philippum et Antiochum, ob haereditarium in eos odium.*

Nam, ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis, omnium his temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc tantâ cupiditate incendit bellandi, ut usque a Rubro Mari arma conatus sit inferre Italiae. Ad quem cum legati venissent Romani, qui de ejus voluntate explorarent, darentque operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tanquam ab ipsis corruptum, alia

atque antea sentire; neque id frustra fecissent; idque Hannibal comperisset, seque ab interioribus consiliis segregari vidisset: tempore dato adiit ad regem, eique quum multa de fide suâ et odio in Romanos commemorâsset, hoc adjunxit. *Pater*, inquit, *meus Hamilcar, puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine, Jovi optimo maximo hostias immolavit. Quae divina res dum conficiebatur, quaesivit a me, vellemne secum in castra proficisci. Id quum libenter accepissem, atque ab eo petere coepissem, ne dubitaret ducere; tum ille,* "*Faciam*," inquit, "*si fidem mihi quam postulo dederis;*" *simulque ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat, eamque, ceteris remotis tenentem, jurare jussit, nunquam me in amicitiâ cum Romanis fore. Id ego jusjurandum patri datum usque ad hanc diem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eâdem mente sim futurus. Quare, si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris si me celâris; quum quidem bellum parabis, te ipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris.*

Cap. III. *Hannibal imperator Hispaniam subigit, Saguntum expugnat, per Pyrenaeum saltum et Alpes in Italiam transit.*

Hac igitur aetate, cum patre in Hispaniam profectus est. Cujus post obitum, Hasdrubale imperatore suffecto, equitatui omni praefuit. Hoc quoque interfecto, exercitus summam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum, publice comprobatum est. Sic Hannibal, minor quinque et viginti annis natus, imperator factus, proximo triennio omnes gentes Hispaniae bello subegit; Saguntum, foederatam civitatem, vi expugnavit; tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispaniâ reliquit; tertium in Italiam secum duxit. Saltum Pyrenaeum transiit: quacumque iter fecit, cum omnibus incolis conflixit: neminem nisi victum dimisit. Ad Alpes posteaquam venit, quae Italiam ab Galliâ sejungunt, quas nemo unquam cum

exercitu ante eum, praeter Herculem Graium, transierat, (quo facto is hodie saltus Graius appellatur ;) Alpicos conantes prohibere transitum concidit, loca patefecit, itinera munîit, effecitque, ut eâ elephantus ornatus ire posset, quâ antea unus homo inermis vix poterat repere. Hâc copias traduxit, in Italiamque pervenit.

Cap. IV. *Hannibal apud Rhodanum, Padum, Trebiam, Thrasymenum et Cannas, Romanos vincit.*

Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione consule, eumque pepulerat. Cum hoc eodem de Clastidio apud Padum decernit; saucium inde ac fugatum dimittit. Tertio, idem Scipio, cum collegâ Tiberio Longo, apud Trebiam adversus eum venit; cum his manum conseruit, utrosque profligavit. Inde per Ligures Apenninum transiit, petens Etruriam. Hoc itinere adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea nunquam dextro aeque bene usus sit. Quâ valetudine quum etiam nunc premeretur, lecticâque ferretur, C. Flaminium consulem apud Thrasymenum cum exercitu insidiis circumventum occidit: neque multo post, C. Centenium pro-praetorem, cum delectâ manu saltus occupantem. Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo consules, C. Terentius Varro et L. Paullus Aemilius. Utriusque exercitus uno proelio fugavit; L. Paullum consulem occidit, et aliquot praeterea consulares; in his Cn. Servilium Geminum, qui anno superiore fuerat consul.

Cap. V. *Hannibal Fabio verba dat; Rufum, Gracchum, Marcellum superat.*

Hac pugnâ pugnatâ, Romam profectus est, nullo resistente: in propinquis urbis montibus moratus est. Quum aliquot ibi dies castra habuisset, et reverteretur Capuam, Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno ei se objecit. Hinc, clausus locorum angustiis, noctu, sine ullo detrimento exercitûs, se expedivit. Fabio, callidissimo imperatori, dedit verba;

namque, obductâ nocte, sarmenta in cornibus jumentorum deligata incendit, ejusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. Quo repentino objectu viso, tantum terrorem injecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. Hanc post rem gestam, non ita multis diebus, M. Minucium Rufum, magistrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo perductum in proelium, fugavit. Tiberium Sempronium Gracchum, iterum consulem, in Lucanis absens, in insidias inductum, sustulit; Marcum Claudium Marcellum, quinquies consulem, apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est enumerare proelia: quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. Quamdiu in Italiâ fuit, nemo ei in acie restitit; nemo adversus eum, post Cannensem pugnam, in campo castra posuit.

Cap. VI. *Hannibal in patriâ vincitur a Scipione.*

Hic invictus, patriam defensum revocatus, bellum gessit adversus P. Scipionis filium, quem ipse, primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam, fugaverat. Cum hoc, exhaustis jam patriae facultatibus, cupivit impraesentiarum bellum componere, quo valentior postea congrederetur. In colloquium convenit: conditiones non convenerunt. Post id factum paucis diebus, apud Zamam cum eodem conflixit. Pulsus, incredibile dictu, biduo et duabus noctibus Adrumetum pervenit, quod abest a Zamâ circiter millia passuum trecenta. In hâc fugâ Numidae, qui simul cum eo acie excesserant, insidiati sunt ei; quas non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Adrumeti reliquos ex fugâ collegit; novis delectibus, paucis diebus, multos contraxit.

Cap. VII. *Hannibal, pace factâ, metuens tradi Romanis, ad Antiochum profugit.*

Quum in apparando acerrime esset occupatus, Carthaginienses bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo secius exercitui postea praefuit, resque in Africâ

gessit: itemque Mago frater ejus, usque ad P. Sulpicium et C. Aurelium consules. His enim magistratibus, legati Carthaginienses Romam venerunt, qui senatui populoque Romano gratias agerent, quod cum his pacem fecissent; ob eamque rem coronâ aureâ eos donarent, simulque peterent, *ut obsides eorum Fregellis essent, captivique redderentur.* His ex senatûs consulto responsum est, *munus eorum gratum acceptumque esse; obsides, quo loco rogarent, futuros; captivos non remissuros, quod Hannibalem, cujus operâ susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, et nunc cum imperio apud exercitum haberent, itemque fratrem ejus Magonem.* Hoc responso, Carthaginienses, cognito, Hannibalem domum Magonemque revocârunt. Huc ut rediit, praetor factus est, postquam rex fuerat, anno secundo et vigesimo: ut enim Romae consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo magistratu pari diligentiâ se Hannibal praebuit, ac fuerat in bello; namque effecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quae Romanis ex foedere penderetur, sed etiam superesset, quae in aerario poneretur. Deinde, anno post praeturam, M. Claudio, L. Furio consulibus, Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exposcendi gratiâ missos ratus, priusquam his senatus daretur, navem conscendit clam, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hâc re palam factâ, Poeni naves duas, quae eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt; bona ejus publicârunt; domum a fundamentis disjecerunt; ipsum exulem judicârunt.

Cap. VIII. *Hannibal frustra Poenos tentat; fratrem amittit; adversus Rhodios pugnat.*

At Hannibal, anno tertio postquam domo profugerat, L. Cornelio, Q. Minucio consulibus, cum quinque navibus Africam accessit, in finibus Cyrenaeorum, si forte Carthaginienses ad bellum, Antiochi spe fiduciâque, inducere posset, cui jam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam proficisceretur. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Poeni resciverunt, Magonem eâ-

dem, quâ fratrem, poenâ affecerunt. Illi, desperatis rebus, quum solvissent naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita est; namque alii naufragio, alii a servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochus autem, si tam in agendo bello parere voluisset consiliis ejus, quam in suscipiendo instituerat, propius Tiberi, quam Thermopylis de summâ imperii dimicâsset. Quem etsi multa stulte conari videbat, tamen nullâ deseruit in re. Praefuit paucis navibus, quas ex Syriâ jussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari conflixit. Quo quum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

Cap. IX. *Hannibal, Antiocho fugato, Cretenses avaros eludit.*

Antiocho fugato, verens ne dederetur, (quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem,) Cretam, ad Gortynios venit, ut ibi, quo se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid praevidisset, propter avaritiam Cretensium; magnam enim secum pecuniam portabat, de quâ sciebat exiisse famam. Itaque capit tale consilium. Amphoras complures complet plumbo, summas operit auro et argento; has, Gortyniis praesentibus, deponit in templo Dianae, simulans, se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem ductis, statuas aeneas, quas secum portabat, omnes suâ pecuniâ complet, easque in propatulo domi abjicit. Gortynii templum magnâ curâ custodiunt, non tam a ceteris, quam ab Hannibale, ne quid ille, inscientibus his, tolleret, secumque asportaret.

Cap. X. *Hannibal Prusiam concitat adversus Romanos.*

Sic, conservatis suis rebus, Poenus, illusis Cretensibus omnibus, ad Prusiam in Pontum pervenit; apud quem eodem animo fuit erga Italiam; neque aliud quid-

quam egit, quam regem armavit et excitavit adversus Romanos. Quem quum videret domesticis rebus minus esse robustum, conciliabat ceteros reges, adjungebatque bellicosas nationes. Dissidebat ab eo Pergamenus, rex Eumenes, Romanis amicissimus ; bellumque inter eos gerebatur et mari et terrâ : quo magis cupiebat eum Hannibal opprimi. Sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum societatem ; quem si removisset, faciliora sibi cetera fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum talem iniit rationem. Classe paucis diebus erant decreturi ; superabatur navium multitudine ; dolo erat pugnandum, quum par non esset armis. Imperavit quam plurimas venenatas serpentes vivas colligi, easque in vasa fictilia conjici. Harum quum confecisset magnam multitudinem, die ipso, quo facturus erat navale proelium, classiarios convocat, hisque praecipit, *omnes ut in unam Eumenis regis concurrant navem, a ceteris tantum satis habeant se defendere ; id facile illos serpentium multitudine consecuturos ; rex autem in quâ nave veheretur, ut scirent, se facturum, quem si aut cepissent aut interfecissent, magno his pollicetur praemio fore.*

Cap. XI. *Hannibal contra Eumenem pugnans serpentes navibus immittit.*

Tali cohortatione militum factâ, classis ab utrisque in proelium deducitur. Quarum acie constitutâ, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scaphâ cum caduceo mittit ; qui, ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolam ostendens, se regem professus est quaerere. Statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius, ducis nave declaratâ suis, eodem unde ierat se recepit. At Eumenes, solutâ epistolâ, nihil in eâ reperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. Cujus etsi causam mirabatur, neque reperiebatur, tamen proelium statim committere non dubitavit. Horum in concursu, Bithyni, Hannibalis praecepto, universi navem Eumenis adoriuntur. Quorum vim quum rex

sustinere non posset, fugâ salutem petiit ; quam consecutus non esset, nisi intra sua praesidia se recepisset, quae in proximo littore erant collocata. Reliquae Pergamenae naves, quum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia (de quibus supra mentionem fecimus) conjici coepta sunt. Quae jacta initio risum pugnantibus excitârunt, neque, quare id fieret, poterat intelligi. Postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, novâ re perterriti, quum, quid potissimum vitarent, non viderent, puppes averterunt, seque ad sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit ; neque tum solum, sed saepe alias, pedestribus copiis pari prudentiâ pepulit adversarios.

CAP. XII. *Hannibal repetitus a Romanis, et circumsessus, veneno vitam finit.*

QUAE dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiae Romae apud L. Quinctium Flamininum consularem coenarent; atque ibi de Hannibale mentione factâ, ex his unus diceret, eum in Prusiae regno esse: id postero die Flamininus senatui detulit. Patres conscripti, qui, Hannibale vivo, nunquam se sine insidiis futuros existimabant, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flamininum, qui a rege peterent, *ne inimicissimum suum secum haberet, sibique dederet.* His Prusias negare ausus non est. Illud recusavit, *ne id a se fieri postularent, quod adversus jus hospitii esset: ipsi, si possent, comprehenderent ; locum ubi esset facile inventuros.* Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei ab rege datum erat muneri ; idque sic aedificârat, ut in omnibus partibus aedificii exitus haberet, semper verens, ne usu eveniret quod accidit. Huc quum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum ejus circumdedissent; puer, ab januâ prospiciens, Hannibali dixit, *plures praeter consuetudinem armatos apparere.* Qui imperavit ei, ut omnes fores aedificii circumiret, ac propere sibi renuntiaret, num eodem modo undique obsideretur. Puer quum celeriter, quid esset, renuntiâsset, omnesque exitus occupatos

ostendisset, sensit, id non fortuito factum, sed se peti, neque sibi diutius vitam esse retinendam. Quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum, venenum, quod semper secum habere consueverat, sumpsit.

Cap. XIII. *Hannibal, bellis districtus, literis operam dedit.*

Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno aequievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit non convenit: namque Atticus, M. Claudio Marcello et Q. Fabio Labeone consulibus, mortuum in annali suo scriptum reliquit; at Polybius, L. Aemilio Paulo et Cn. Baebio Tamphilo; Sulpicius autem, P. Cornelio Cethego et M. Baebio Tamphilo. Atque hic tantus vir, tantisque bellis districtus, non nihil temporis tribuit literis; namque aliquot ejus libri sunt, Graeco sermone confecti: in his, ad Rhodios *de Cn. Manlii Vulsonis in Asiâ rebus gestis.* Hujus bella gesta multi memoriae prodiderunt: sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt, simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Silenus, et Sosilus Lacedaemonius; atque hoc Sosilo Hannibal literarum Graecarum usus est doctore. Sed nunc tempus est hujus libri facere finem et Romanorum explicare imperatores, quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri praeferendi sint, possit judicari.

XXV. VITA T. POMPONII ATTICI,

EX

CORNELIO NEPOTE.

Cap. I. *Atticus, clarus parente, ingenio, et studio.*

Titus Pomponius Atticus, ab origine ultima stirpis Romanae generatus, perpetuo a majoribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, et, ut tum erant tempora, diti, imprimisque studioso literarum. Hic, prout ipse

amabat literas, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, praeter docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis, ut non solum celeriter acciperet, quae tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret; quâ ex re in pueritiâ nobilis inter aequales ferebatur, clariusque exsplendescebat, quam generosi condiscipuli animo aequo ferre possent; itaque incitabat omnes studio suo: quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius filius, M. Cicero, quos consuetudine suâ sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

Cap. II. *Atticus Sulpicii causâ, et Cinnano tumultu, Athenas delatus, pecuniâ juvit Marium et Athenienses.*

Pater mature decessit. Ipse adolescentulus, propter affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus plebis interfectus est, non expers fuit illius periculi; namque Anicia, Pomponii consobrina, nupserat M. Servio, fratri Sulpicii. Itaque, interfecto Sulpicio, posteaquam vidit Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, quum alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus; idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit. Neque eo secius adolescentem Marium, hostem judicatum, juvit opibus suis; cujus fugam pecuniâ sublevavit. Ac, ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus; nam, praeter gratiam, quae jam adolescentulo magna erat, saepe suis opibus inopiam eorum publicam levavit: quum enim versuram facere publice necesse esset, neque ejus conditionem aequam haberent, semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longius, quam dictum esset, eos debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare: nam neque, indulgendo inveterascere eorum aes alienum patiebatur, neque, multiplicandis usuris, crescere.

Auxit hoc officium aliâ quoque liberalitate; nam universos frumento donavit, ita ut singulis sex modii tritici darentur; qui modus mensurae medimnus Athenis appellatur.

Cap. III. *Atticus Athenis honoratus.*

Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent, civemque facere studerent. Quo beneficio ille uti noluit, quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam, aliâ adscitâ. Quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit; absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi, et Phidiae, locis sanctissimis posuerunt. Hunc enim in omni procuratione reipublicae actorem auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunae, quod, in eâ potissimum urbe natus, in quâ domicilium orbis terrarum esset imperii, eandem et patriam haberet et domum: hoc specimen prudentiae, quod, quum in eam civitatem se contulisset, quae antiquitate, humanitate, doctrina, praestaret omnes, ei unus ante alios fuerit carissimus.

Cap. IV. *Atticus, Sullae carus, Romam remigrat.*

Huc ex Asiâ Sulla decedens quum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis humanitate et doctrinâ. Sic enim Graece loquebatur, ut Athenis natus videretur; tanta autem erat suavitas sermonis Latini, ut appareret in eo nativum quendam leporem esse, non adscitum. Idem poemata pronuntiabat et Graece et Latine, sic, ut supra nihil posset addi. Quibus rebus factum est, ut Sulla nusquam cum a se dimitteret, cuperetque secum deducere. Qui quum persuadere tentaret, *Noli, oro te,* inquit Pomponius, *adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.* At Sulla, adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quae Athenis acceperat, proficiscens jussit deferri. Hic complures annos moratus, quum et rei familiari tantum operae

daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, et omnia reliqua tempora aut literis aut Atheniensium reipublicae tribueret; nihilo minus amicis urbana officia praestitit. Nam et ad comitia eorum ventitavit, et, si qua res major acta est, non defuit: sicut Ciceroni, in omnibus ejus periculis, singularem fidem praebuit; cui ex patriâ fugienti LLS. ducenta et quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta et L. Torquato consulibus: quem diem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrymis desiderii futuri dolorem indicaret.

Cap. V. *Atticus asperi Caecilii haeres: Ciceronis et Hortensii copula.*

Habebat avunculum Q. Caecilium, equitem Romanum, familiarem L. Lucculi, divitem, difficillimâ naturâ. Cujus sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam. Quo facto, tulit pietatis fructum: Caecilius enim moriens, testamento adoptavit eum, haeredemque fecit ex dodrante; ex quâ haereditate accepit circiter centies LLS. Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni; easque nuptias M. Cicero conciliârat, cum quo a condiscipulatu vivebat conjunctissime, multo etiam familiarius, quam cum Quinto; ut judicari possit, plus in amicitia valere similitudinem morum, quam affinitatem. Utebatur autem intime Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiae tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortensius: et id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut, inter quos tantae laudis esset aemulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.

Cap. VI. *Atticus honoribus, litibus, praefecturis, abstinet.*

In republicâ ita est versatus, ut semper optimarum partium et esset et existimaretur; neque tamen se

civilibus fluctibus committeret, quod non magis eos in suâ potestate existimabat esse, qui se iis dedissent, quam qui maritimis jactarentur. Honores non petiit, quum ei paterent, propter vel gratiam vel dignitatem; quod neque peti more majorum, neque capi possent, conservatis legibus, in tam effusis ambitus largitionibus, neque retineri sine periculo, corruptis civitatis moribus. Ad hastam publicam nunquam accessit. Nullius rei neque praes, neque manceps factus est. Neminem neque suo nomine, neque subscribens accusavit. In jus de suâ re nunquam iit: judicium nullum habuit. Multorum consulum, praetorumque praefecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus; honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum: qui ne cum Quinto quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, quum apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, quum praeturam gerere noluisset, asseclam esse praetoris. Quâ in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, quum suspiciones quoque vitaret criminum: quo fiebat, ut hujus observantia omnibus esset carior, quum eam officio, non timori neque spei, tribui viderent.

Cap. VII. *Atticus, bello Caesariano, neque Pompeium offendit, neque Caesarem.*

Incidit Caesarianum civile bellum, quum haberet annos circiter sexaginta. Usus est aetatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quae amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex suâ re familiari dedit. Ipsum Pompeium conjunctum non offendit: nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut ceteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperrant: quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim summâ cum ejus offensione domi remanserunt. Attici autem quies tantopere Caesari fuit grata, ut victor, quum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium et Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitae, effugit nova pericula.

Cap. VIII. *Atticus, occiso Caesare, M. Bruto, etiam abjecto et fugienti, amicus.*

Secutum est illud. Occiso Caesare, quum respublica penes Brutos videretur esse et Cassium, ac tota civitas se ad eos convertisse videretur; sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens aequali familiarius quam hoc sene; neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est a quibusdam, ut privatum aerarium Caesaris interfectoribus ab equitibus Romanis constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si et principes illius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est a C. Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet. At ille, qui officia amicis praestanda sine factione existimaret, semperque a talibus se consiliis removisset, respondit, *si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum eae paterentur; se neque cum quoquam de eâ re collocuturum, neque coiturum.* Sic ille consensionis globus hujus unius dissensione disjectus est. Neque multo post superior esse coepit Antonius; ita ut Brutus et Cassius, provinciarum, quae iis dicis causâ datae erant a consulibus, desperatis rebus, in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bruto Italiâque cedenti LLS. centum millia muneri misit; eidem in Epiro absens trecenta jussit dari. Neque eo magis potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit.

Cap. IX. *Atticus Antonio hosti judicato ne inimicus quidem: Fulviae opitulator.*

Secutum est bellum gestum apud Mutinam. In quo si tantum eum prudentem dicam, minus quam debeam, praedicem; quum ille potius divinus fuerit, si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quae nullis casibus augetur, neque minuitur. Hostis Antonius judicatus Italiâ cesserat: spes restituendi nulla erat: non solum ejus inimici, qui tum erant potentissimi et plurimi, sed etiam amici adversariis ejus

se dabant, et in eo laedendo se aliquam consecuturos sperabant commoditatem: familiares insequebantur; uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant: liberos etiam extinguere parabant. Atticus, quum Ciceronis intimâ familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modo nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed e contrario familiares ejus ex urbe profugientes, quantum potuit, texit; quibus rebus indiguerunt, adjuvit. P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviae quum litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tantâ diligentiâ officium suum praestitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico; hic sponsor omnium rerum fuerit. Quin etiam, quum illa fundum secundâ fortunâ emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset, ille se interposuit, pecuniamque sine foenore, sineque ullâ stipulatione ei credidit; maximum existimans quaestum, memorem gratumque cognosci, simulque aperire, se non fortunae, sed hominibus, solere esse amicum: quae quum faciebat, nemo eum temporis causâ facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed sensim is a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse malos cives videretur.

Cap. X. *Atticus Antonii proscriptionem evasit.*

Ille autem sui judicii, potius, quid se facere par esset, intuebatur, quâm quid alii laudaturi forent. Conversa subito fortuna est. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putârat propter intimam familiaritatem Ciceronis et Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat, timens proscriptionem: latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus paulo ante, opem tulerat. Tanta varietas in his temporibus fuit fortunae, ut modo hi, modo illi in summo essent aut fastigio, aut periculo. Habebat secum Q. Gellium Canium, aequalem, similimumque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quod eum eo, quem puerum in ludo cognoverat,

adeo conjuncte vixit, ut ad extremam aetatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferrebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed etiam omnibus ejus amicis, esset inimicus, eosque vellet proscribere; multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii, et ei, quum requisisset ubinam esset, suâ manu scripsit, *ne timeret, statimque ad se veniret; se eum et Gellium Canium de proscriptorum numero exemisse.* Ac, ne quod in periculum incideret, quod noctu fiebat, praesidium ei misit. Sic Atticus in summo timore, non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, praesidio fuit. Neque enim suae solum a quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim; ut appareret, nullam sejunctam sibi ab eo velle fortunam. Quod si gubernator praecipuâ laude fertur, qui navem ex hieme marique scopuloso servat, cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit?

Cap. XI. *Atticus proscriptis fidelis et utrique fortunae.*

Quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud egit quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Quum proscriptos, praemiis imperatorum, vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit. Nemini non ibi perpetuo manendi potestas facta est: quin etiam, post proelium Philippense, interitumque C. Cassii et M. Bruti, L. Julium Mocillam praetorium, et filium ejus, Aulumque Torquatum, ceterosque pari fortunâ perculsos, instituit tueri; atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari jussit. Difficile enim est omnia persequi, et non necessaria. Illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem, neque temporariam, neque callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus judicari potest, quod non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit. Qui quidem Serviliam, Bruti matrem, non minus post mortem ejus, quam florentem, coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit, quod neque laedebat quemquam, neque, si quam injuriam acceperat, non oblivisci, quam ulcisci malebat. Idem immortali memoriâ percepta

retinebat beneficia; quae autem ipse tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur: *Sui cuique mores fingunt fortunam.* Neque tamen prius ille fortunam, quam se ipse, finxit, qui cavit, ne quâ in re plecteretur.

Cap. XII. *Atticus Vipsanio et Antonio solum usus in deprecandis amicorum periculis.*

His igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa, intimâ familiaritate conjunctus adolescenti Caesari, quum propter suam gratiam et Caesaris potentiam, nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum ejus diligeret affinitatem, praeoptaretque equitis Romani filiam generosarum nuptiis. Atque harum nuptiarum conciliator fuit (non enim est celandum) M. Antonius, triumvir reipublicae constituendae: cujus gratiâ quum augere possessiones posset suas, tantum abfuit a cupiditate pecuniae, ut nullâ in re usus sit eâ, nisi in deprecandis amicorum aut periculis, aut incommodis. Quod quidem sub ipsâ proscriptione perillustre fuit. Nam quum L. Saufeii, equitis Romani, aequalis sui, qui cum eo complures annos, studio ductus philosophiae, Athenis habitabat, habebatque in Italiâ pretiosas possessiones, triumviri bona vendidissent, consuetudine eâ, quâ tum res gerebantur; Attici labore atque industriâ factum est, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse, et recuperâsse. Idem L. Julium Calidium, quem, post Lucretii Catullique mortem, multo elegantissimum poetam nostram tulisse aetatem vere videor posse contendere, neque minus virum bonum, optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum, propter magnas ejus Africanas possessiones, in proscriptorum numerum a P. Volumnio, praefecto fabrûm Antonii, absentem relatum, expedivit. Quod in praesenti utrum ei laboriosius an gloriosius fuerit, difficile fuit judicare: quod in eorum periculis, non secus absentes quam praesentes amicos Attico esse curae, cognitum est.

CAP. XIII. *Atticus paterfamilias elegans, non sumptuosus.*

NEQUE vero minus ille vir, bonus paterfamilias habitus est, quam civis. Nam quum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus aedificator. Neque tamen non imprimis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est; nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo haereditate relictam, cujus amoenitas non aedificio, sed silvâ constabat; ipsum enim tectum, antiquitus constitutum plus salis quam sumptûs habebat; in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. Usus est familiâ, si utilitate judicandum est, optimâ; si formâ, vix mediocri: namque in eâ erant pueri literatissimi, anagnostae optimi, et plurimi librarii, ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset. Pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni. Neque tamen horum quemquam, nisi domi natum, domique factum, habuit: quod est signum non solum continentiae, sed etiam diligentiae; nam et non intemperanter concupiscere quod a pluribus videas, continentis debet duci; et potius diligentiâ, quam pretio parare, non mediocris est industriae. Elegans, non magnificus; splendidus, non sumptuosus; omni diligentiâ munditiam, non affluentiam affectabat. Supellex modica, non multa, ut in neutram partem conspici posset. Nec hoc praeteribo (quamquam nonnullis leve visum iri putem) quum in primis lautus esset eques Romanus, et non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret, scimus non amplius, quam terna millia aeris, peraeque in singulos menses, ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. Atque hoc non auditum, sed cognitum praedicamus; saepe enim, propter familiaritatem, domesticis rebus interfuimus.

Cap. XIV. *Atticus nunquam sine lectione coenat: pecuniâ recte utitur.*

Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit quam anagnosten, quod nos quidem jucundissimum arbitramur; neque unquam sine aliquâ lectione apud eum coenatum est, ut non minus animo, quam ventre, convivae delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores a suis non abhorrerent. Quum tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetudine; tantâque usus est moderatione, ut neque in sestertio vicies, quod a patre acceperat, parum se splendide gesserit; neque in sestertio centies affluentius vixerit, quam instituerat, parique fastigio steterit in utrâque fortunâ. Nullos habuit hortos, nullam suburbanam, aut maritimam sumptuosam villam, neque in Italiâ, praeter Ardeatinum et Nomentanum, rusticum praedium; omnisque ejus pecuniae reditus constabat in Epiroticis et urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest, eum usum pecuniae non magnitudine, sed ratione metiri solitum.

Cap. XV. *Atticus verax in verbis; in negotiis laboriosus.*

Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate: ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur, an amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat; quod non liberalis, sed levis arbitrabatur, polliceri, quod praestare non posset: idem in nitendo, quod semel admisisset, tantâ erat curâ, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. Nunquam suscepti negotii eum pertaesum est: suam enim existimationem in eâ re agi putabat, quâ nihil habebat carius; quo fiebat ut omnia M. et Q. Ciceronum, Catonis, Marii, Q. Hortensii, Auli Torquati, multorum praeterea equitum Romanorum, negotia procuraret. Ex quo judicari poterat, non inertiâ, sed judicio, fugisse reipublicae procurationem.

Cap. XVI. *Atticus humanus, Ciceronis perfamiliaris.*

Humanitatis vero nullum afferre majus testimonium possum, quam quod adolescens idem seni Sullae fuerit jucundissimus, senex adolescenti M. Bruto; eum aequalibus autem suis, Q. Hortensio et M. Cicerone, sic vixerit, ut judicare difficile sit, cui aetati fuerit aptissimus; quamquam eum praecipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt indicio, praeter eos libros in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab consulatu ejus usque ad extremum tempus ad Atticum missarum; quae qui legat, non multum desideret historiam contextam eorum temporum: sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus reipublicae, perscripta sunt, ut nihil in his non appareat; et facile existimari possit prudentiam quodam modo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quae vivo se acciderunt, futura praedixit; sed etiam, quae nunc usu veniunt, cecinit ut vates.

Cap. XVII. *Atticus pius et doctus.*

De pietate autem Attici quid plura commemorem? quum hoc ipsum vere gloriantem audierim in funere matris suae, quam extulit annorum nonaginta, quum esset septem et sexaginta, *se nunquam cum matre in gratiam redisse, nunquam cum sorore fuisse in simultate,* quam prope aequalem habebat: quod est signum, aut nullam unquam inter eos quaerimoniam intercessisse, aut hunc eâ fuisse in suos indulgentiâ, ut, quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. Neque id fecit naturâ solum, quamquam omnes ei paremus, sed etiam doctrinâ. Nam et principum philosophorum ita percepta habuit praecepta, ut iis ad vitam agendam, non ad ostentationem, uteretur.

CAP. XVIII. *Atticus peritus antiquitatis, genealogiae, poetices.*

MORIS etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ordinavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Romani, quae non in eo, suo tempore sic notata; et, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in aliis libris, ut, M. Bruti rogatu, Juniam familiam a stirpe ad hanc aetatem ordine enumeraverit, notans, qui, a quo ortus, quos honores, quibusque temporibus, cepisset: pari modo Marcelli Claudii, Marcellorum; Scipionis Cornelii et Fabii Maximi, Corneliorum, et Fabiorum, et Aemiliorum quoque: quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiae clarorum virorum. Attigit quoque poeticen; credimus, ne ejus expers esset suavitatis: namque versibus, qui honore, rerumque gestarum amplitudine, caeteros Romani populi praestiterunt, exposuit; ita, ut, sub singulorum imaginibus, facta magistratusque eorum non amplius quaternis quinisve versibus descripserit; quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. Est etiam unus liber, Graece confectus, de consulatu Ciceronis. Hactenus, Attico vivo, edita haec a nobis sunt.

CAP. XIX. *Atticus morum elegantiâ Octaviani Caesaris affinitatem consecutus.*

NUNC, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur, et, quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, *suos cuique mores plerumque conciliare fortunam.* Namque hic, contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris divi Julii filii, quum jam ante familiaritatem ejus esset consecutus, nullâ

aliâ re quam elegantiâ vitae, quâ ceteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortunâ humiliore. Tanta enim prosperitas Caesarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit, et conciliârit quod nemo adhuc civis Romanus quivit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippâ, cui virginem filiam collocârat. Hanc Caesar, vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni, Drusillâ nato, privigno suo, despondit: quae conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

Cap. XX. *Attici cum Octaviano Caesare familiaritas non collisa dissensu illius ab Antonio.*

Quamvis ante haec sponsalia, non solum, quum ab urbe abesset, nunquam ad suorum quemquam literas misit, quin Attico mitteret, *quid ageret*, imprimis *quid legeret, quibusque in locis et quamdiu esset moraturus;* sed etiam quum esset in urbe, et, propter suas infinitas occupationes minus saepe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies tamen temere intercessit, quo non ad eum scriberet; quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret; modo aliquam quaestionem poeticam ei proponeret; interdum jocans ejus verbosiores eliceret epistolas. Ex quo accidit, quum aedes Jovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuriâ detecta prolaberetur, ut, Attici admonitu, Caesar eam reficiendam curaret. Neque vero a M. Antonio minus, absens, literis colebatur; adeo, ut accurate ille, ex ultimis terris, *quid ageret, quid curae sibi haberet*, certiorem faceret Atticum. Hoc quale sit, facilius existimabit is, qui judicare poterit, quantae sit sapientiae, eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum aemulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit incidere necesse inter Caesarem atque Antonium, quum se uterque principem, non solum urbis Romanae, sed orbis terrarum, esse cuperet.

CAP. XXI. *Atticus senex, aegrotus, moriendi consilium aperit.*

TALI modo quum VII et LXX annos complêsset, atque ad extremam senectutem non minus dignitate quam gratiâ fortunâque crevisset, (multas enim haereditates nullâ aliâ re, quam bonitate est consecutus,) tantâque prosperitate usus esset valetudinis, ut annis triginta medicinâ non indiguisset, nactus est morbum, quem initio et ipse et medici contempserunt ; nam putârunt esse tenesmon, cui remedia celeria faciliaque propone bantur. In hoc quum tres menses sine ullis doloribus, praeterquam quos ex curatione capiebat, consumpsisset, subito tanta vis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistula putris eruperit. Atque hoc priusquam ei accideret, postquam in dies dolores acerescere, febremque accessisse sensit, Agrippam generum ad se arcessi jussit, et cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducaeum. Hos ut venisse vidit, in cubitum innixus ; *Quantam*, inquit, *curam diligentiamque, in valetudine meâ tuendâ hoc tempore adhibuerim, quum vos testes habeam, nihil necesse pluribus verbis commemorare ; quibus quoniam, ut spero, satisfeci, nihilque reliqui feci quod ad sanandum me pertineret, reliquum est, ut egomet mihi consulam. Id vos ignorare nolui ; nam mihi stat, alere morbum desinere. Namque his diebus quidquid cibi sumpsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. Quare a vobis peto primum, ut consilium probetis meum, deinde, ne frustra dehortando conemini.*

CAP. XXII. *Atticus inediâ moritur, et sepelitur.*

HAC oratione habitâ, tantâ constantâ vocis atque vultûs, ut non ex vitâ sed ex domo in domum videretur migrare, quum quidem Agrippa, eum flens atque osculans, oraret atque obsecraret, *ne id, quod natura cogeret, ipse quoque sibi accelcraret, et, quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi suisque reser-*

varet; preces ejus taciturnâ suâ obstinatione compressit. Sic quum biduum cibo se abstinuisset, subito febris decessit, leviorque morbus esse coepit. Tamen propositum nihilo secius peregit. Itaque die quinto postquam id consilium inierat, pridie kal. April. Cn. Domitio, C. Sosio consulibus, decessit. Elatus est in lecticulâ, ut ipse praescripserat, sine ullâ pompâ funeris, comitantibus omnibus bonis, maximâ vulgi frequentiâ. Sepultus est juxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Caecilii avunculi sui.

FINIS.

LATIN CLASSICS.

CHEAP COLONIAL EDITIONS

FOR

COLLEGES AND SCHOOLS.

Although the great improvements in the Printing Art have done so much to add to the appearance of Books, and also to diminish the cost, yet the price still forms rather a serious item in the expense of education. This is particularly the case in editions of the Greek and Latin Classics. There is no want of excellence in many of these, but they are generally either so comprehensive or so extended by annotations, that the price is an obstacle to those who, entertaining enlarged views of the advantages of education, have not means commensurate with their wishes. It is, therefore, the intention of the Subscribers, to publish neat and correct editions of such detached portions of the Classic authors as are usually read in Schools and Colleges. This plan has been tried in England, and has been attended with marked success.

To those who are obliged to study economy in education, these editions will be recommended by their cheapness, their accuracy, and their being limited in their extent to that which is absolutely necessary.

To those, who either possess, or can afford to possess more expensive editions, these little copies will be offered as a means of saving the others from that speedy injury or destruction which befals books in the daily transit between home and school. They will be more portable and convenient, more fair and scholar-like in the class-room--not open to the just and reasonable objection which Tutors make to editions so charged with notes, that they almost amount to a translation.

Some years ago, the Subscribers made the attempt to introduce a uniform series of Books into the Common Schools of Canada. Their design was heartily seconded by the Board of Education in Ireland, who promptly and with the utmost liberality placed the

copyright of their valuable Text Books at their disposal. At a very considerable expense of labour and money, the Subscribers, in a shorter period than they anticipated, succeeded in introducing the Books into almost every section of the Province. Since then the indefatigable and intelligent Superintendent of Education in Canada West, who, at an early period, expressed to the Subscribers his favourable opinion of these Books, having himself obtained permission to reprint them, delegated the right to other Booksellers in Canada, by whom, and by the Subscribers under their original grant from the Irish Board, the Province is now abundantly supplied with these excellent Books.

The success which attended this experiment to improve and render uniform the Books used in the Common Schools of Canada, has emboldened the Subscribers to undertake the publication of the Classical series now announced for the use of Colleges, High Schools, District and Grammar Schools.

The first numbers of the series will consist of the following :—

Excerpts from Cornelius Nepos.
The First Four Books of Cæsar.
The Georgics of Virgil.
The Fasti of Ovid.
The Third and Fourth Books of Quintus Curtius.
Cicero de Amicitia.
Cicero de Senectute.
Taciti Agricola.
Excerpts from Horace.

To be followed in rapid succession by Sallust's History of Cataline's Conspiracy, the first four Books of Virgil's Æneid, and other Standard Text Books.

The price of each will vary from 9d. to 1s. 9d. currency according to the quantity of printed matter in each.

Orders for copies will be executed by the Booksellers throughout Canada, or by the Publishers.

ARMOUR & RAMSAY.

NATIONAL SCHOOL BOOKS.

Since the Subscribers published this valuable series only a few years ago, the demand has so steadily increased, as to require the issue of several large editions. The present have been

carefully revised and freed from typographical errors. The Introduction to Geography has been greatly improved, and the Sequel to the Second Book has been lately added to the series. Teachers will find this last named book of great service to them in preparing the way for the use of the Third Book.

General Lessons, to be hung up in Schools.
First Book of Lessons.
Second Book of Lessons.
Sequel to the Second Book.
Third Book of Lessons.
Fourth Book of Lessons.
Fifth Book of Lessons.
Truth of Christianity.
First Book of Arithmetic and Key.
English Grammar and Key.
Book-keeping and Key.
Treatise on Mensuration, for the use of Teachers.
Elements of Geometry.
Introduction to Geography and History, with Maps, Plates, &c., new edition, much improved.

The Subscribers also publish editions of the following popular

SCHOOL BOOKS:

The Canadian Primer, by Peter Parley.
Manson's Primer.
First Reading Book.
Second ditto.
Third ditto.
Mavor's Spelling Book.
Carpenter's ditto.
Webster's ditto.
Murray's English Reader.
Ditto Large Grammar.
Murray's English Small Grammar.
The Shorter Catechism.
Ditto with Proofs.
Catechism of Universal History.
Ditto History of England.
Ditto Geography.
Walkingame's Arithmetic.
Walker's Dictionary.
Canadian School Atlas.
Ewing's Canadian School Geography.

OUTLINED MAPS FOR SCHOOL ROOMS.

By an arrangement with the Edinburgh Publishers, the Subscribers are enabled to sell at the remarkably low price of 6s. 3d. each, a series of outlined Maps lately produced for the use of Schools and Colleges in Scotland.

ARMOUR & RAMSAY.

CLASSICAL TEXTS.

Cornelius Nepos. 1s 6d.

Virgilii Georgica. 1s 6d.

Cicero de Amicitia. 1s.

Cicero de Senectute. 1s.

Ovidii Fasti. 1s 6d.

Cæsar de Bello Gallico. 1s 9d.

Q. Curtius. 1s 9d.

Taciti Agricola. 9d.

Horatii Carmina. 1s 9d

To be followed by other numbers.

Author Nepos, Cornelius

Title Selectae ex vitis excellentium imperatorum.

DATE.	NAME OF BORROWER.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 18 06 12 011 5